

Az
ötvösművészet
*az építőművészet
társművészete*

Konferencia, 2013

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Az
ötvösművészet
*az építőművészet
társművészete*

Konferencia, 2013

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

TARTALOMJEGYZÉK

Fekete György
Előszó 5

dr. Varga Lajos
Ötvöstárgyak a római katolikus Egyház gyakorlatában 9

Czégány Sándor
Mi a szerepe, egyáltalán van-e szerepe a társművészeteknek, ezen belül az ötvösművészetnek a kortárs építészetben? 21

Tompos Lajos
Az ötvösművészet és a belsőépítészeti tervezés egymásra hatása 31

Bugár-Mészáros Károly
Ötvösművészet az enteriőrben 39

Jánosi János
Szerves ornamentika 55

Szenes István
Ötvösművészet, mint társművészet a belsőépítészetben - „Egy életpálya tükrében” 61

Kovács Zoltán
Az oktatás szerepe az egyes „művészeti területek”, így az ötvösség fennmaradásának tükrében 71

Katona Katalin
Utószó 79

Egy-egy művészeti területnek és gyakorlóinak életképességét két tényező bizonyíthatja kétségbevonhatatlanul. Elsőként folyamatos teljesítményének magas színvonala, a művek korszerű üzenete. Másodikként versenyképessége, készenléti állapota egy olyan történelmi időben, amikor dekonjunkúra van, ám a szűkös megbízási viszonyok sem csökkentik a műfaj felhalmozott szellemi készletét. Erejét ilyenkor éppen a kibontakozás irányába képes bizonyítani. A magyar ötvös- és fémművesség az említett két tényezőnek úgy van birtokában, hogy nagy erőfeszítésekkel viseli a nehéz idők terheit, alkot, műveket és terveket hoz világra, mert belső indíttatása töretlen és erkölcsi erővel bír. Egyéni kiállításokon, csoportos bemutatókon, rendszeres biennálékon küzdi ki és bizonyítja teremtő folytonosságát, és lépi át a szorult kereskedelmi helyzet korlátait. De miként is lehetne másképpen? Az igazi művészet létre teremt, a tárgyművészeteknek ez az egyetlen „életformája”, használatra, hatásra, gyönyörködtetésre találta ki a Teremtő, vitathatatlan jókedvében...

Mégis, van valami komoly figyelmeztetés is az előbb leírt jelenségben. Ez pedig nem más, mint a romló pozíció ténye általában a kézműves iparművészet hazai színterein. A hétköznapi világ a percéletű tömegtermékek fénykorát éli, az ünnepek pedig szűkölködnek teret adni a tárgyak művészi minőségének. (Gondoljunk csak a szívet melengető sportsikereket kísérő díjak lehangelő giccsvilágára...) Talán még az öltözködés-kultúrája tud leginkább az ötvösség egyik színvonalas húzóereje lenni, ahol a különbözni akarás ősi szenvedélye és szokásai adnak új és új impulzusokat művészeknek és megrendelőnek egy időben. A színvonalas luxus élettere a korlátozhatatlan technika csodavilágának irányába lettek fogadókészek, az egyházak lehetőségei pedig természetesen korlátozottak és figyelmük szociális irányba fordult. Különös jelenség, hogy a gyűjtők figyelme is a múlt eredményei felé fordul általában, mintha a kortárs művészetekben való jártasságuk bizonytalansága tükröződne vissza ebben a magatartásban. Ebben a világban a konvertálható érték biztonsága mindig is a legfontosabb szempont volt. A magyar ötvösművészet készsége ugyanakkor a fémek és nemesfémek kezelése, komponálása dolgában felemelő jelentőségű, a személyes indíttatású tárgyak és az anyagban rejlő kimeríthetetlen lehetőségek területén annak ellenére, hogy a felsőfokú tervezőművészek és leendő mesterek képzése területén volna mit tenni...

A legnagyobb gondot mindezek ellenére az ötvösművészet számára ma az építészeti és enteriőrtervezés világában való szorult helyzete okozza. Nagyon kevés olyan középület épül, amelynek részlettervezései, ezek külső és belső fémművességgel kapcsolatos igényei megbízásos formában elérnének a legkiválóbb alkotókig. Pedig az Egész megjelenésében múlhatatlan szerepe lehetne azoknak a részleteknek, amelyek a változatosság és egyéniség többletét biztosítanák. Kiváló alkalmak volnának erre az épületek és belső világok funkcióváltásai, rekonstrukciói, a műemléki felújítások és a színvonalas reklámértékek létrehozása is. Mindehhez adva vannak a megfelelő szellemi erők, a még létező és lehetséges technikák és ezek készségei, vagyis a kínálati oldal adottsága. A műhelyek és csoportosulások elzárt világa tehát alkalmakra vár és érleli a kreatív cselekvés színrelépésének stratégiáját.

Eljött az idő tehát arra, hogy szakszerűen bemutakozzék, szót kérjen mindaz, ami az elmondottak ellenére létezik és élni akar avval a többllettel, ami csak az ő sajátja. Nem elég emlegetni a gondokat, hanem eszmecserebbe kell bocsátkozni alkotónak, menedzsernek, kereskedőnek, szaktörténésznek, s természetesen mindazoknak az alkotóknak és szervezeteiknek, melyek a kibontakozásban érdekeltek. A művészet többlletértékéről van ugyanis szó, amiről nem lehet lemondani. Ebben a gondolatmenetben a készenléti állapot fontosságáról is szó esett. Ami nem automatizmus, hanem kemény elhatározások eredménye. És az elhatározóké. Köszönet nekik ezúttal is, akik nem csak saját tehetségük próbáit vállalják, hanem a tradicionális értékeket őrzik, az újakét megalapozzák, szakmabeli társaik helyett is. Tiszteletet hát az elhivatottaknak. A magyar ötvösség és fémművesség évezredes múltú, nehéz évtizedeiben is a méltó őrtállás példája, és jövője az egyetemes hazai iparművészet egyik kulcsfontosságú reménysége.

Fekete György belsőépítész
Professor emeritus

Az ötvösművészet az építőművészet társművészete

*Konferencia, 2013. szeptember 12.
Klebelsberg Kultúrkúria*

ELŐADÓK:

Bugár-Mészáros Károly, *okl. építészmérnök, építészettörténész,
a történeti belsőépítészet tanára, BME, Műemléki Szakmérnöki Szak*

Czégány Sándor, *okl. építészmérnök, vezető tervező*

Jánosi János, *Pro Architectura-díjas építész, vezető tervező*

Kovács Zoltán *DLA, Ferenczy Noémi-díjas belsőépítész,
építész-belsőépítész vezető tervező, BKF, MA környezetkultúra szakvezető*

Szenes István, *Ybl- és Europa Nostra-díjas belsőépítész, az MMA rendes tagja*

Tompos Lajos, *okl. belsőépítész, vezető tervező*

dr. Varga Lajos *váci segédpuőpök,
az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ igazgatója*

Ötvöstárgyak a római katolikus Egyház gyakorlatában

■ Varga Lajos

A szakralitás fogalmának alakulása

Rudolf Otto német luthenárus teológus, vallástörténész és Mircea Eliade vallástörténész tanulmányokat végeztek a szent fogalmáról. Mircea Eliade ezt szembe állítja a profánnal. Rudolf Otto pedig a numinosus kifejezéssel jelöli a szentet mint vallásfenomenológiai fogalmat.¹ A szent mindenképpen kiemeli az embert hétköznapi világából és egy ünnepélyes, fennkölt miliőbe helyezi. Mivel a szakrumot elsősorban a profántól elkülönített tér jeleníti meg, ezért műkritika esetén az épület elemzése, valamint az ötvöstárgyak épületben elfoglalt helyének elemzése az elsődleges. Ezt a megadott téma is indokolja. Azt hiszem, hogy ezek a gondolatok is nagyon hasznosak, de a kereszténységet illetően elsősorban a keresztény világnézetet a maga teljességében föl vállaló szaktudósok lélektani meglátásából kellene kiindulni, miszerint a liturgiában az alkalmazható, ami áhítatot kelt. Így nevezik a vallásos érzés sajátos megnyilvánulását a kereszténységben. A mai művész azonban sok esetben nem akarja felvállalni az egy hitvalláshoz kötődő szakralitást, hanem nagyobb általánosságban akar mozogni, ezért inkább a vallástudomány általánosabb elveihez, mintsem a keresztény teológia speciális adottságaihoz igazodik.²

Ötvöstárgyak a római katolikus Egyház gyakorlatában

Az ötvösművészet a katolikus Egyház szakrális, másként liturgikus művészetében elsősorban a hivatalos liturgiában használatos tárgyaknál fordul elő. Ebben a formában azonban nagyon gazdag az alkalmazása. Mivel a templomi berendezéshez a liturgikus tárgyak elengedhetetlenül hozzátartoznak, ezért ennek a művészeti ágnak a jelenléte a templomokban igen sokrétű. Az épület elkészítését és berendezését ma is előírások szabályozzák.³ Ami az épület részének tekinthető – azaz a helyükről el nem mozdítható tárgyak –, többnyire a tabernákulum, annak ajtaja, a tabernákulum fölött lévő trónus, mely a korábbi liturgikus életben az Oltáriszentség ünnepélyes kihelyezésére szolgált. A régi hagyományok alapján az oltároknak előlapja is lehet (antependium, antependium). Ezeket fémből is készíthetik. Ennek egyik híres példája a milánói Sant' Ambrogio-dóm oltárának előlapja, de példa lehet rá a mostani Esztergomi Bazilika, ahol egy régi előlapot alkalmaztak a szembemiséző oltáron. A régi, háttal miséző oltárokon az állandó jelleggel elhelyezett ereklyék ereklyetartóban vagy ereklyepiramisban vannak, bár az oltárral egységes

¹ Otto, Rudolf: *A szent. Az isteni eszméjében rejlő irracionális és viszonya a racionálishoz. Budapest, Osiris, 2001.* – Mircea Eliade: *A szent és a profán. A vallás lényegéről. Budapest, Európa, 1987.* – Mindez kapcsolatban van a fenséges fogalmával is. Ld. Kiss-Erős Ferenc: *Esztétika. Budapest, Szent István Társulat, 1916. p.171–176.*

² Szakrális kommunikáció. *A transzcendens mutatkozása. Szerk.: Korpics Márta – P. Szilczl Dóra. Budapest, Typotex, 2007. p.194–196.* – Pfeiffer, Heinrich: *Speranze per un „arte sacra” moderna tra teologia delle icone e astrattismo. In: Il sacro nelle città secolare: l'apporto dell'arte: convegno di studi – Cento, 29 Ottobre 1994. p. 59–56. Ez a cikk egyben nagyon jó összefoglalása a modern európai egyházművészet kialakulásának.*

³ A II. Vatikáni Egyetemes Szent Zsinat határozata szerint megújított, VI. Pál pápa tekintélyével kiadott és II. János Pál pápa gondozásában felülvizsgált Római Miskönyv általános rendelkezései. Budapest, Szent István Társulat, 2009.

kompozíciót alkothatnak, többnyire mégis az elmozdítható tárgyak közé tartoznak. Az Oltáriszentség őrzésének helyét jelölő örökmécs sok esetben szintén rangos ötvösmunka.

Az ötvöstárgyak sajátos csoportját képezik a koporsó alakú, vagy az emberi test bizonyos részeit utánzó ereklyetartók. Mivel ezek mérete többnyire nagy, ezért előfordulásuk elég ritka, de nagy múltra tekintenek vissza. Elég említenem az 1164-ben I. Frigyes által Kölnbe került Három királyok ereklyetartóját, mely a középkori ötvös-művészet remeke, vagy a magyar történelemnek is részét képező Zarában (Zadar) őrzött evangéliumi Simeon ereklyetartóját, mely egy valóságos koporsó méreteivel azonos, és az oltár mögött helyezték el. Készíttetője Nagy Lajos királyunk felesége, Erzsébet, alkotója pedig Francesco de Sesto milánói mester. Az ereklyetartó ezüsből készült és arannyal van bevonva. Ennek mása a Mátyás-templom múzeumában is megtalálható. A prágai Szent Vencel-székesegyház Nepomuki Szent János földi maradványait tartalmazó ereklyetartója is egy oltárra helyezett koporsó, mely az oltárra emelés liturgikus aktusának képzetét idézi. Alkotója Joseph Würt, aki VI. Károly német-római császár (magyar királyként III. Károly) megrendelésére készítette a kiváló alkotást. Ezekhez némileg hasonlít a zágrábi székesegyházban Hrvoje Ljubic akadémikus-szobrász által készített, Stepinác zágrábi érseknek, a kommunizmus áldozatának koporsója is. Más ereklyék is, különösképpen, ha oltáron vagy posztamensen állnak, szerves részét képezhetik az épített környezetnek. Ilyenek pl. a győri Szent László-herma a győri székesegyház Héderváry-kápolnijában, vagy Szent István koponyaereklyéje Székesfehérvárott.

Az ötvösmunkák közé tartozhatnak az oltáron elhelyezett gyertyatartók és a feszület – ezek a II. Vatikáni Zsinat után szabályszerűen az oltár mellé is kerülhetnek. Lehetőség szerint egyetlen művészi egységet kell alkotniuk az oltárral, melynek formáját az építmény egészéhez, főként a presbitérium struktúrájához kell alakítani. Az ambónak is lehetőség szerint elmozdíthatatlannak kell lennie. Ugyanúgy lehet belső építészeti elem, mint az oltár és sokszor a szentségház. Ötvösmunka kerülhet az oltár sztypeszére (lábazatára), az ambóra, a tabernákulum nem fémből készült ajtajára. Az ideális eset ezek együttes tervezése. Ennek példája lehet Bartha Ágnes alkotása a Baross Gábor-telepen, ahová keresztutat, szószéket és tabernákulum ajtót tervezett.⁴ Ma is születnek olyan alkotások, amelyek tematikájukat tekintve a régi szószékeken előforduló ábrázolásokat fogalmazzák meg új formában. Papp György: Számvetés – „Nem csak kenyérrel él az ember” (Mt 4,4-5) címet viselő munkája elképzelhető az igehirdetés helyén liturgikus alkalmazásban is.⁵ Ez a példa egyben azt is mutatja, hogy a szószék kosarának díszítése továbbvihető a mai egyházművészetben is. Kerülhet alkotás továbbá a keresztelőkút tetejére vagy a mögötte lévő falsíkra is. Ilyen pl. a ceglédi Ótemplomban elhelyezett Borsos Miklós által készített réz dombormú (*1. kép*), vagy a cserkészölői, Madarassy István által készített keresztelőkút (*2. kép*).

A templomokban elhelyezett keresztút az épületnek sokszor szerves részét képezi, mivel a falfelületet is megtöri, tagolja, így sokszor a tipikus murális alkotások közé tartozik. R. Törley Mária Tótszerdahelyre keresztutat készített, de példaként említhetjük Kiss György stációit is. Paulikovics Ivánnak is szép stációsorozata van.⁶ Az épület díszítőelemeként az ötvösmunka kép vagy szobor formájában és egyszerű ornamentális díszként bárhol előfordulhat. Amennyiben a templomajtó fém, ennek klasszikus formája a bronz, de a fából készült ajtóra is helyezhetnek ötvösmunkát. A templomajtó önmagában véve is szimbolikus értékű, ezért előfordul annak gazdag díszítése is. Ennek hagyományos témái a mai egyházművészetben is megjelennek.⁷

⁴ Ünnepek. Kortárs Képző- és Iparművészeti Kiállítás. Budapest, Piarista kápolna, 2003.

⁵ IV. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé. Krisztus példabeszédei. Kecskeméti Képtár – Cifrapalota. 2008. szeptember 20.–október 30. p. 33. Az egész kötet példája lehet annak, hogy milyen ötletek alapján díszíthető az ambó.

⁶ Paulikovics munkáját ld. I. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé. Kecskeméti Képtár, 2002. VII. 24–IX. 15. p.68.

⁷ Lantos Györgyi: Paradicsom kapuja. p.15. In: A kert. Kortárs Képző- és Iparművészeti Kiállítás. Eger, Budapest, Miskolc, Olajág Keresztény Művészeti Társaság, 2005–2006.

A teljes falfelületet kitöltő ötvösmunkaként készült muráliák viszonylag ritkák, amelynek oka elsősorban a magas költségekben keresendő. A római Szent Péter-bazilikában található magyar kápolna szentélyének hátulsó fala lehet példa erre, melyet gazdagon díszítettek fém domborművekkel. A falak díszítését, a templom védőszentjét megjelenítő, vagy más funkcióval ellátott nagyobb méretű ötvösmunkákra is van példa. Ilyen mondjuk a ceglédi új templom, valamint a gyáli templom, ahol Perczel Dénes Országtablója látható. (*3. kép*) A gyáli templomban a falon, falkárpiton elhelyezett Szűz Mária-kép (*4. kép*) szintén ötvöstárgy. A templomban is fontosak a világítótestek. Ezek közül az örökmécs már szóba került, de más szentek képeihez vagy szobraihoz is kerülhet mécses. Számunkra a mennyezetre vagy falakra kerülő világítótestek fontosak ugyan, de mégsem elsődleges jelentőségűek a liturgiában. Ezeknek is van keresztény hagyománya, melynek egyik szép példája az aacheni Barbarossa-csillár.

Nagyon termékenyek az egyházművészetnek ezen a területén azok, akik vegyes technikával dolgoznak. Ilyen az ötvös-szobrász, főként, ha kővel és fémmel együtt tud tervezni. A tűzzománc technika is viszonylag gyakran előfordul. Az a szerencsés, ha a berendezést az épülettel együtt tervezik meg, ez azonban anyagi okok miatt sokszor lehetetlen, így a tárgyak csak később kerülnek a templomba. Az együttesen, minden részletében megtervezett templomnak egyik szép külföldi példája Henri Matisse domonkosok számára létesített kápolnája, a vence-i Chapelle du Rosaire. A rövid kis értekezésben elsődlegesen azokat a példákat említjük, ahol legalább az adott tér figyelembe vételével, annak szerves részeként történt a berendezés. Aztán néhány példát hozunk az egyedi ötvösmunkákra, melyek arra hivatottak, hogy az Egyház modern művészeti irányzatok iránt való nyitottságát illusztrálják. Ezen kívül a műtárgy anyagának megváltozását is jelzi például a gyáli templomban található miséző készlet.

Hagyomány és megújulás

A hagyomány ápolása, vagy az azzal való szakítás többféle lehetőséget rejt magában. Szakítani lehet a műalkotás anyagával, ezzel párhuzamosan a technikával, a formavilággal, továbbá a hagyományos ikonográfiával. El lehet távolodni azoktól a hagyományos hangulati elemektől is, melyek egy adott korban a hit megélésének jeleként mutatkoztak, de időközben a hit megélése új belső érzésvilágot teremtett. Ezek a változások az egyházművészetben már a XX. század elején jelentkeztek.⁸ Az épület és a tárgy azonban továbbra sem veszítheti el funkcionális jellegét. A magyarországi egyháztörténettel kapcsolatban meg kell említeni, hogy az ateista kultúrpolitika nem kedvezett a keresztény művészetnek, hanem inkább konzerváló, beszűkítő jellege volt. A historizmus utórezgései, valamint az áhítat külső, hagyományos jegyeit érvényre juttató tendencia mind a mai napig jelen van a szakrális művészetben. Ezeket nem tekinthetjük haladó szellemű kortárs művészi alkotásoknak. Annál is inkább, mert a liturgikus művészetben a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) után a műalkotás anyagának megválasztásában nagy szabadság keletkezett, noha bizonyos kötöttségek is megmaradtak.⁹

A katolikus Egyház javára készült ötvösmunkák, mivel maga a liturgia is hagyományőrző, nagyon sokat őriznek a korábbi keresztény korok emlékeiből. Ezek kapcsolódhatnak egy-egy nemzethez vagy a katolikus Egyház egészéhez. A tradíció megőrzése abból kifolyólag is szükséges, hogy a szakrális művészetnek kialakult formarendszere van, melyhez képi ábrázolások is hozzátartoznak. Ezek azonban akkor ismerhetők fel, ha a megszokott képi nyelvet beszélük. Ez esetben tehát a mű és az azt szemlélő közösség párbeszédéről van szó, mely a mű liturgikus funkcióját és annak képi mondanivalóját egyaránt érteni akarja. Ennek ellenére a XX. század második felében ez a

⁸ Denis, Maurice: Histoire de l'art religieux. H.n., Flammarion, 1939.

⁹ Barth Ferenc: Tárgyi liturgia. Kézirat az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ honlapján, amely minden részletében kitér a templomra, annak díszítésére, berendezésére, a felhasznált anyagokra.

formanyelv igen leegyszerűsödött, sokszor pusztá funkcionalitásra váltott át. Ennek hatása mutatkozik néha a műemléki helyreállításokon is. Ilyen például a kosdi restaurált műemléktemplom pasztofóriumának ajtaja.

Az elmozdíthatatlan oltár fedőlapja, ha azt konsekrálják, továbbra is kőből kell, hogy készüljön, de a Püspöki Konferencia döntése alapján készülhet más nemes anyagból is. Ugyancsak a kehely anyagának többé nem feltétlenül kell ezüstből lennie, hanem bármilyen méltó anyagból készülhet, ezen akár a kerámia is érthető. A hagyományos ikonográfia és a keresztény művészet kapcsolatára helyesen mutatott rá ifj. Gyergyádesz László művészet-történész, amikor 2002-ben az első Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé előszavát megírta. Ezen alkalommal ugyanis a szerző arra akarta felhívni a figyelmet, hogy a keresztény ikonográfia a kortárs művészetben is létezik. A biennáléra benyújtott munkák esetében műfaji megkötöttség nem volt, de feltűnő módon a performance hiányzott. A keresztény ikonográfia újra felfedezésének ösztönző példái voltak: Graham Sutherland (1903–1980), Jean Lurcat (1892–1966), Marc Chagall (1876–1985).¹⁰ A harmadik biennálé kifejezetten az oltárral foglalkozott, de ezt szabadon értelmezte, jóllehet helyet adott a liturgikus célra készült terveknek is. Ezzel példát nyújtott a bevezetőben jelzett szakrális, de nem keresztény értelmezésre is.¹¹

Az alkotásoknak a műemléki helyreállításokhoz köthető része külön csoportként kezelhető. 1968-ban a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanácsot alakított.¹² A megújulás demonstrációja volt a római 1969-es Magyar Egyházi Kultúra kiállítás a Pápai Magyar Intézetben. Ez szimbolikus jellegű is volt a helyszín megválasztása miatt, hiszen a háború előtti magyar egyházművészet egyik jelentős irányzata a „római iskola”, mely jelzi a Rómához való kapcsolódást is. Itt fogalmazódott meg: „A mai magyar egyházművészet – legalábbis törekvéseit tekintve – nem jár ugyanazon az úton... A mai magyar egyházművészet – mint ahogy művészetünk fejlődése általában – szorosabban kötődik a figuratív törekvésekhez, és a valóságábrázolás útján járva tükrözi a Biblia, a legendák, a vallási élmény örök dokumentumait a képzőművészet nyelvén, annak eszközeivel.”¹³

Az Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanácsot azon új kihívások következményeként is alapították, melyet a II. Vatikáni Zsinat hozott. Az építmények régi értékeinek megőrzésével párhuzamosan az új liturgikus terek létrehozása jelentette az új feladatok megvalósítását. Ilyenkor a meglévő épülethez új liturgikus tárgyakat is terveztek, ezért ezt önálló fejezetként is kezelhetnénk. Az új liturgikus berendezés főként a szembemisező oltár, az ambó. Új tárgy az ostyákat tartalmazó edény, mely a régi kehelyhez tartozó paténát váltja fel. A pasaréti ferences templomot, annak liturgikus terét Harsányi István és Vladár Ágnes építészekkel újítták meg. Az egész belső harmonikus egységet alkot. Perczel Dénes az abonyi templomban 1977-ben, és Budapest Rózsafüzér Királynéja templomában szembemisező oltárt készített, melyeknek elülső oldalai az antependiumokra emlékeztetnek, fémből készültek.

¹⁰ I. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé. Kecskeméti Képtár, 2002. VII. 24-IX. 15. – *Le message biblique de Marc Chagall. Donation Marc et Valentina Chagall. Paris, 1967.* – *Az új formákat bőségesen tárgyalja: Cottin, Jérôme: La msytique de l'art. Art et christianisme de 1900 a nos jours. Paris, Cerf, 2008.*

¹¹ III. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé. Kecskeméti Képtár – Cifrapalota, 2006. XII. 16–2007. II. 25. Benne található pl. Rainer Péter oltárterve, mely Sopronbálfalva számára készült. p. 65.

¹² Levárdy Ferenc: *Magyar templomok művészete. Budapest, Szent István Társulat, 1982. A könyv rövid kitekintést tartalmaz a II. Vatikáni Zsinatra.*

¹³ *Magyar Egyházi Kultúra Kiállítás a Pápai Magyar Intézetben, Róma, 1969. május 6–13.*

Kortárs egyházművészeti csoportosulások

A Szent Lukács Céh 1974-ben alakult meg. Az ikonográfiai biennálé is kapcsolatban van tevékenységükkel.¹⁴ Nagy értéket képvisel, hogy összmunkaként készítenek egy-egy liturgikus teret. Rácز Gábor – a céh egyik alapító tagja – templomi berendezésként zománcfrizeket, kisebb-nagyobb zománc kompozíciókat készít. Tagja a Creativ Kreis International nemzetközi művész egyesületnek, alapító tagja a Tűzzománc Művészek Magyar Társaságának. Élénk kapcsolatban van külföldi művészekkel.

Az Olajág Keresztény Művészeti Társaság 1998 májusában alakult meg az Erdős Renée Házban elkezdett kiállítássorozaton résztvevő művészekből. A társaság színvonalas képző- és iparművészeti alkotótevékenységet folytató keresztény szellemiségű alkotók közössége. Tevékenységével az egyetemes kortárs művészeti értékeket, az egyetemes kultúrát kívánja gazdagítani, az egyházművészetet megújítani. Megfelelő kereteket kíván nyújtani tagjai számára az alkotótevékenységük minél színvonalasabb folytatása érdekében. A megújulást jelezheti többek között az Olajág Keresztény Művészeti Társaság 2007–2008. évi Forrás című kiállítása és katalógusa. Szimpóziu-mokat is tartottak, melyeken értékes előadások hangzottak el. Ezek honlapjukon is olvashatók.

Külföldi kapcsolatok, új formák

Jogos a kérdés feltevése, hogy mennyire befolyásolja a magyar egyházi jellegű ötvösművészetet a külföldi kortárs ötvösművészet, amelyre főként az egyes művészek alkotásainak szorgalmas elemzésével lehetne fényt deríteni. Az előbbi fejezetben is láthattuk, hogy az alkotó művészek többször külföldi művészi társaságok tagjai, ezért a külföldi ötvösművészet is minden bizonnyal befolyásolja a hazai művészek tevékenységét. A XX. elején sok historizáló darab készült, majd pedig teret hódított magának a szecesszió. A megújulás azonban mindig jelen volt. A két világháború közötti alkotók közül csak kevesen folytatták tevékenységüket. Ezek közé tartozott Molnár Mária, aki „a kecses, egyszerű kehelyformák kialakításával és a finomművű zománc-emblémák, valamint latin nyelvű szövegek rátéti alkalmazásával már a háború előtti években is stílus teremő egyéniségnek számított.”¹⁵

Amit modernnek lehet nevezni, többek között Kittlinger Kálmán munkálkodásának köszönhető. Alkotásai többnyire az épülettől függetlenül érvényesülő tárgyak, de vannak az épület részeiként felfogható liturgikus tárgyai is. Munkáin egész kifejezetten a hagyományos témák új formavilágban való megjelenései figyelhetők meg. Példaként említhető a Váci Egyházmegyei Múzeumban található pásztorbot, melyet dr. Kovács Vince váci apostoli kormányzó számára készített, vagy a ceglédi Ótemplomban lévő cibórium *(5. kép)*. Bár a cibórium funkcionális tekintetben – nódusza miatt – nem jól használható, az ikonográfia és művészi invenció szempontjából a XX. századi magyar egyházművészet jelentős darabja. Tabernákuluma is van Tereskén. 1969-ben, Rómában három alkotása is szerepelt. Technika szempontjából rokonságot mutat Madarassy Istvánnal. Ugyancsak modern a Bartha Lajos-féle alkotóműhely. Nem kötődik a hagyományos szimbolikához, ennek példája az ún. „atomkehely” *(6. kép)*. Négy tárggyal is szerepeltek a már említett 1969-es római kiállításon.

Madarassy István ötvös- és szobrászművésznek térplasztikái, lemezplasztikái és domborművei vannak. Jelentős mértékben használt anyaga a vörösréz, technikai eszköze többek között a hegesztés. Szoborképeket is készít. Balázs Mihály építésszel és Somogyi Soma festőművésszel alkotta meg a soproni Szent Imre-templom

¹⁴ *Megőrzött bangok. Művészet és szakralitás. Válogatás Dvorszky Hedvig riportjaiból. Budapest, Jel, 2007. p.147–148.*

¹⁵ *A magyar katolikus egyházművészet (1945–1985). Szerk.: Arató Miklós. In: Magyar Katolikus Almanach II. A magyar Katolikus Egyház élete (1945–1985). Budapest, Szent István Társulat, 1988. p.458–496. Az ötvösművészetéről szóló részt Farkas Attila írta.*

berendezését, ahol tabernákulum ajtót, örökmécset, gyertyatartót és keresztelőmedencét készített. A gazdagréti Szent Angyalok Templomába bibliai reminiszcenciákon alapuló gyertyatartókat alkotott. A Káposztásmegyeri Szentháromság Templomba készített tabernákulumot, keresztelőkutat és húsvéti gyertyatartót. Szobrokat találunk tőle a martfői és cserkeszőlői templomokban. *(7-8. kép)* Ez utóbbiban tabernákulum is van, amely egy egységet alkot a szobrokkal. *(9. kép)* Főpásztori és két püspöki széken is dolgozott. Hagyományos díszítőeleme az életfa. Munkáiban az ábrázolás és a stilizálás különleges ötvözete jelenik meg, mely alkotásait jellegzetessé teszi. A rézlemezen az anyag fénye és az árnyékok patinái hozzájárulnak az elképzelt gondolat drámai kifejezéséhez. A cserkeszőlői templomban Bráda Tibor keresztre feszített Krisztus alkotása is megtalálható. Mindketten tagjai a Dunapart Művész Társaságnak.¹⁶

A római Szent Péter-bazilika Magna Domina Hungarorum (Magyarok Nagyasszonya) kápolna szentélyének hátulsó falát aranyozott fém dombormű fedi, melynek díszítése az életfa és a magyar honfoglalás korabeli tarsoly-lemezeken ábrázolt csodaszarvasok. Ezen a falon látható Szűz Máriának a gyermek Jézust kezében tartó életnagyságú szobra. Mária feje fölött krómozott acéllemezből készült fátyol, fölötte pedig korona van, míg lent a földön, fél lábbal az első bejárati lépcsőn áll az öreg Szent István tragikus alakja, amint kezében tartott koronáját és országát felajánlja a sejtelmesen lebegő Magyarok Nagyasszonyának. Vállát a koronázási palást fedi, amely szintén krómozott acéllemezből készült. A szentély kompozíciója Varga Imre szobrászművész alkotása. A kápolna hajójának hátulsó falát Amerigo Tot bronz domborműve díszíti, amelynek témája a kápolna adományozásával kapcsolatos események megörökítése.¹⁷ A mű egésze és egyes részletei is a szakrális nemzeti hagyományra épülnek. Mivel a benne lévő alkotások a tér alapvető adottságaihoz illeszkednek, ezért a kápolnában lévő műveket alkalmazott művészetnek is tekinthetjük. Itt a tér kicsi, ezért inkább az alkotások adják a liturgikus befogadó tér szakralitását. A belső tér architektonikus megjelenítésének tervezője Gerő László Ybl- és Állami Díjas professzor volt. A művészi irányítást Patakiné Brestyánszky Ilona művészettörténész végezte.

Olyan ötvös, akinek munkája szervesen beleépült az épületbe, például Ozsvári Csaba, aki a ceglédi új templom berendezését *(10. kép)* cizellált rézdomborítással készítette.¹⁸ Alkotásait tekintve erősen a sajátosan magyar és egyházi hagyományra épül, mivel díszítőelemei, az indadíszek a magyar művészetből származnak, míg más díszítőelemei többnyire a keresztény hagyományokat őrzik. Cegléden 1981-ben kaptak engedélyt a Magyarok Nagyasszonya-kápolna felépítésére. Az épület terveit Kerényi József és Letanóczki Gyula készítette. Építését 1983-ban kezdték meg. 1987-ben az Építésügyi Minisztérium a tervezők munkáját „Elismerésre méltó” oklevéllel jutalmazta. A kápolna piros, fehér és zöld színei, felül a 23 karátos aranylemezzel borított koszorú, elöl a bolgár–moldvai határsú, 49 íves kolostorkerengő közepén a körtemplommal, amely kilátást enged a „finn” szabad kápolnára, az akkori elképzelés szerint történelmi és nemzetközi kötődéseinket jelképezte. A szabadtéri kápolnában domborművek vannak, amelyek boldogokat, szenteket ábrázolnak. Az udvaron Melocco Miklós alkotásaként egy pelikános kút található. A templomban a tabernákulum ajtaját Ozsvári Csaba készítette. Ezen tematikáját tekintve a hagyománnyal találkozunk, de megfogalmazása teljesen modern. A kápolnában a művész által készített feszület és keresztút is

található, melyek a falakat díszítik. A keresztút itt azonban nem az esemény képi megjelenítése, hanem pusztán egy-egy fából készült latin kereszt, melyen ötvösmunka található. Ez a kápolna nagyon szép példája a különböző művészetek együttes alkalmazásának.¹⁹

A gyáli templom Perczel Dénes alkotásaként készült 1983-ban. Található benne egy Országtabló, ereklyeszekrény ereklyetartóval. Az Országtabló tipikusan murális alkotás. Miséző készletét *(11. kép)* kifejezetten e templom számára készítette Izmini Antal olaszországi magyar pap. Anyaga vegyes: diófa, fém és drágakő. Ez is példája az anyaghasználat megváltozásának, hiszen korábban ilyen kehely a liturgikus gyakorlatban elképzelhetetlen volt. Példája tehát a modern egyházművészet korábbi anyaghasználattal szakító tárgyainak is.

A pásztói kórházkápolna a Hummel cég alkotása. Az oltár, a tabernákulum és az ambó egységes terv szerint készültek. Ugyanezen cég alkotása az oltárgyertyatartó, a kereszt, kehely és a monstrancia. A helyiség ebben az esetben adott volt. *(12. kép)* A művész a székek kivételével, az adott teret figyelembe véve tervezte a kápolna berendezését. A tabernákulum fából készült. Fém és drágakő díszítése a Jelenések könyvének mennyei Jeruzsálemét idézi. Az ambón a Maiestas Domini látható. Mindkettő középkori ikonográfiai hagyományok mása. Az oltár menzáján a korábbi kórházkápolnára emlékezve, a Szent Kereszt feltalálásának jelenete látható. Az oltárkereszt tűzzománc díszítésű, a többi tárgyak életfa motívummal vannak díszítve. A kápolna 1999-ben készült. Szentendrén a Ferences Gimnázium kápolnájában a tabernákulum ajtaja szintén a Hummel cég alkotása. Pásztón a berendezés abban az értelemben tekinthető alkalmazott művészetnek, hogy a kápolna berendezési tárgyai az adott teret vetkék figyelembe, illetve a berendezési tárgyakat díszítik, sőt a használati tárgyak is ugyanazon művész elképzelése szerint készültek.

Az ars sacra hatása a társadalomra

Az ars sacra egyik üzenete az esztétikai nevelés szempontjából, hogy a szakralitás mint ilyen, nem azonos a konzervativizmussal. Igaz, hogy a kereszténységnek saját kifejező eszköztára alakult ki, de elfogadott olyan stílusirányzatokat is, amelyeket nem ő hozott létre. A romanika, a gótika és barokk művészet tipikusan egyházi ihletettségűek, eleve alkalmasak a liturgikus művészet funkciójára. Azonban a többi stílus is hordozója lehet vallásos, keresztény mondanivalónak. A modern egyházművészetnek tehát fontos mondanivalója, hogy a katolikus Egyház képes kapcsolódni az egyetemes emberi kultúrához. Ezért a modern egyházművészet a hit inkulturációjának eszközévé válhat. Szétrombolja azt az elképzelést, miszerint a vallás, vagy a katolikus Egyház régi korokból itt maradt csökevény.

A szakralitás kérdése érinti az esztétikát is, mert a szakrális kifejezésének esztétikai háttere is van. Ez az esztétika viszont a megélt hit tartalmából következik.²⁰ Mivel a kereszténységben a képi ábrázolás nem tilos, ezért az esztétikai élményhez sokak szemében jobban hozzátartoznak a könnyen azonosítható képi ábrázolások, az ornamentika, mint az absztrakt, elvont dolgok. Ez pontosan ellentéte annak, ami az iszlám kultúrában van, mivel ott pusztán ornamensek vannak.²¹ Az is előfordulhat, hogy a hagyományos hívő vallásról alkotott elképzelése nem tud túllépni a megszokott formákon, ezért nem tudja élvezni a pusztán hangulati elemeket nyújtó művészetet. Ez utóbbi élvezője inkább az a réteg, amely a keresztény hagyománytól elszakadt, és a modern művészet ismeretében tért vissza a kereszténységhez, vagy a fiatalság soraiból került ki. Megfigyelhető olyan folyamat is, amely az áhítatot csak a giccs fogalmával tudja azonosítani. Ebben talán jelentős szerepet játszott a historizmus és annak továbbélése.

¹⁹ Varga Lajos: A Váci Egyházmegye történeti földrajza. Vác, Egyházmegyei Hatóság, 1997. p. 72–73.

²⁰ Howes, Graham: A szakralitás művészete. Bevezetés a művészet és a hit esztétikájába. Pannonbalma, Bencés Kiadó, 2011.

²¹ Schuster, Martin: Művészettélektan. Képi kommunikáció – kreativitás – esztétika. Budapest, Panem, 2005.

¹⁶ Megőrzött bangok. Művészet és szakralitás. Válogatás Dvorszky Hedvig riportjaiból. Budapest, Jel, 2007. p. 28–37. Madarassy István ötvös, szobrászművész: Hullámzó vörösrézlemez – a szakralitás és a magyarság szolgálatában. Madarassy életmű könyv. Madarassy István ötvös-szobrászművész. Budapest, 2011. Többek közt a káposztásmegyeri Szentháromság-templom tabernákuluma, keresztelőkútja, a Szent Angyalok-templomban lévő oltár, gyertyatartók és székek, valamint a Magyar Szentek-templomának keresztelő medencéje is látható a képeken.

¹⁷ A magyarok római kápolnája. Budapest, Szent István Társulat, 2005. – Oratorium Magnae Dominae Hungarorum Romae. Budapest, [post 1980].

¹⁸ Ozsvári Csaba ötvösművész. Budapest, Szent István Társulat, 2001.

1. Borsos Miklós:
Dombormű,
vörösréz

3. Perczel Dénes: Országabló
1983; 38 db réztáblából áll

2. Madarassy István: Keresztelőkút
2005; vörösréz, kő

4. Makai Gázáné (textil),
Perczel Dénes (rézlemez):
Szűz Mária; 1983

5. Kittlinger Kálmán: Cibórium
ezüst; hengerelt, öntött, trébelt;
m.: 25 cm

6. Bartha Lajos: „Atomkehely”; m.: 23,6 cm

10. Ozsvári Csaba: Tabernákulum
1989; cizellált rézdomborítás
m.: 74 cm

7. Madarassy István: Szent Benedek
2005; vörösréz; m.: kb. 125 cm

8. Madarassy István: Fatimai Mária
2005; vörösréz; m.: kb. 130 cm

9. Madarassy István: Tabernákulum
2005; domborított rézlemez

11. Izmini Antal: Miséző készlet
1983; diófa, fém, féldrágakő

12. Hummel cég: Oltár, oltárgyertyatartó, kereszt
2001; fa, fém, féldrágakő és tűzzománc

Mi a szerepe, egyáltalán van-e szerepe a társművészeteknek, ezen belül az ötvösművészetnek a kortárs építészetben?

■ Czégány Sándor

A kérdés abban a reményben fogant, hogy az építészetet még a művészetek között tartjuk számon – bár Tóth Zoltánnak a New York-i Modern Művészetek Múzeumában tett kirándulása óta tudhatjuk, hogy „az építész az építész, nem művész”. Az építésznek mint művésznek, szállást kellene készítenie a társművészeteknek, de gyakran önmaga is kiszorul az építkezés folyamatából. Ez a folyamat valamikor az I. világháborúval kezdődött, amikor az emberek viszonya az életükkel, munkájukkal, az őket körülvevő korukkal alapvetően kezdett megváltozni. A munkát szükséges rosszként kezdték érzékelni, nem pedig a teljesség felé, a szellemi kiteljesedés felé tett lehetséges, egyénenként eltérő és elérhető útnak. Napjaink igényes fogyasztói pedig pénzkeresetként tekintenek a munkára, hogy szabadságukat Európa vagy a világ egzotikus tájain eltöltve csodálkozzanak rá egy-egy kultúra harmóniájára. Irigykedve szemlélik idegen országokban egyszerű, sokszor innen, az anyagi világból nézve szegénységben élő emberek kerek világképét, boldogságát. Gyakran észre sem véve akár saját nagyapjuk, vagy szűkebb környezetük csodálatos, sok áldozattal felépített, néha első pillantásra esetlennek tűnő, de folytatható, épített és természeti környezetével egységben élő világát. Nehéz persze egy olyan „szabad világban” ezt megélni, amely csak az extrém újdonságokat díjazza, szigorúan világnézetileg semleges tállásban, az értelmi, a szellemi és lelki épülés helyett az élvezetek keresésére teszi a hangsúlyt. Lehetőleg előre csomagolt, a média által már „hitelesített” személytől ellenőrzött, kipróbált hatással – pénzvisszafizetési garanciával. Ebben a környezetben az építkezés és annak produktuma csak akkor lehet jó, ha mindez csak alkalom arra, hogy az építkezés folyamatában résztvevők: az építető-befektetőtől kezdve a „delejező szervezőkön” keresztül a mesteremberekig, a segédmunkásig belül is épüljön. Az építés története, „drámája”, katarzisa jelenik meg a résztvevők arcán és kovácsolja őket közösséggé. Betölti a tereket, megvilágítja az egyszerű, művesen elkészített padlóburkolatot, a soha nem látható vasszereléseket, a falakon elhelyezett képeket.

Persze nem megy egyszerűen.

Benne kell lenni, csinálni, elkeseredni, elveszettnek lenni, töprengeni, megbeszélni, végigvenni a lehetőségeinket, vitatkozni, mérlegelni. Megtalálni azt, ami ott volt végig az orrunk előtt, csak nem látszott, mert eltakarta egy vonal, ami korábban még hiányzott. Ki érti ezt? Találkozni emberekkel, akik ugyanazt szeretnék. Igaz, néha másképp, de néha nekik van igazuk. Néha? Sokszor. A rajz csak képzelet. Tűnhetne tökéletesnek. Nem az. Ami megépül, az lesz az igazság. A teljesség azon része, ami az adott helyzetben elérhető. A hibákkal együtt. Azokra is szükség van. Mert valamennyien vétünk hibát, én is, aki rajzoltam, aki meghúzta a vonalat. A megoldást kell keresnünk, együtt.

A Vándoriskola befejezése után, 2000–2007 között Anthony Gall munkatársaként lehetőséget kaptam a Fővárosi Állat- és Növénykert rekonstrukciós munkáiban is részt venni. Az állatkert egy különös helyszín. Itt a munkásokkal és a beruházóval is könnyebb szót érteni, még ha pénzsűke is van. A régi Kós-Zrumeckzy,

Neuschloss-féle házak még híven őrzik a mesterek keze nyomát. Sokszor azért kell küzdeni, hogy a modern technika adta egyszerűbb megmunkálás mellett a régi hangulatát, a „kezek nyomát” is megőrizzük. Nem megy könnyen. Ha megvan, tapintható a szerkezet, akkor csak ügyelni kell a lakatosmunkákra. (Madárház, Kondorröpdé). Van, amikor csak egy rossz fénykép alapján kell rekonstruálni (Pálmaház mellvédén álló acélszerkezetű lámpa armatúra), van, amikor semilyen segítség nincsen: nincs mese, újat kell csinálni (kávéházi lámpa). Persze itt is előfordul, hogy az eredeti megvalósítására nincs pénz, idő: ilyenkor az anyag használatában és jellegében lehet és kell is a régi látvány után kapaszkodni – több-kevesebb sikerrel (Pálmaház pergola-lefedés).

Külön nehézséget okoz, ha olyan épülettel van dolgunk, amelyre szükség van állattartási szempontból, de csak valamilyen hatvanas években épült sufni az előtörténete. Ezeket gyakorlatilag teljesen új kontúrral építettük újjá a Kósék tervezési módszerét alkalmazva: az épületbe kerülő állatok eredeti élőhelyének építészeti hagyományait felhasználva. A Páparöpdé és a Papagájlaknál ez történt (2004). Noha sikerült kipróbálni néhány egyedi faragott és lakatos megoldást, az épület feliratokat ma már nem láthatjuk. Változott a kiállítási koncepció, a Papagájlakba a wombat költözött, a Páparöpdébe a varánusz. Mégis, néhány művesebb részletet nem dobtak ki, hanem újra felhasználtak néhány év múlva egy új röpdé tartószerkezeténél, igazolva a jó gazdát és a régi mondást: „Az építőanyag nem vész el, csak átalakul”...

Így van ez Helvécián is, ahol egy református templomot építettünk. A gyülekezet életében többször elveszett az építésre szánt pénz, de a legnehezebb időszakokban is együtt előre tudtak lépni, építeni. 1934-ben szentelték föl az imatermet, 1957-ben a parókiát. Azok az évek sem voltak könnyebbek a mostaniaknál. 2008-ban kezdtem a kálvinctemplom alaprajzú református templom tervezéséhez, és rendre meg is érkezett a válság, félő volt, hogy az építkezésre szánt pénz ismét elolvad. De nem így történt, sok áldozatos munkával a templomot 2013 virágvasárnapján felszentelték. A Gondviselés összerelته az embereket. Rögtön az építkezés elején Szemők Zsuzsanna szobrászművész készített plakettet a tervezett templom képével. Bár ötvösmester nem került a történetbe, de díszműlakatos, fafaragó művész, asztalosművész, bádógosművész, ácsművész és megkockáztatom, építésbonyolító művész igen. A sort még hosszan sorolhatnám, és nem a gúnyolódás mondatja ezt velem, hanem a tények: ezek az emberek mind egyenes gerinccel, saját magukat is építették munkájukkal. Mindannyian lelkiismeretünk nagy Mérlegmestere által irányítva, a bennünk lévő létrán kapaszkodva, dolgozva próbáltak előrébb, feljebb jutni. És mi a művészet, ha nem ez?

„Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.” (Weöres Sándor)

A történet elején a tervezésben a fémműves megoldások csak jelezve voltak. Részben azért, mert nem értek hozzá annyira, részben azért, mert valamiről jó gyártmánytervet adni – még ha egyszerű is – időigényes. Mindemellett még nem árt, ha a megelőző részletek milliméter pontosan elkészülnek. Azonban az építkezés nem milliméterben, hanem centiméterekben történik. Szerencsére, mert így még menetközben is gazdagodhatunk. Vannak lakatos részletek, amelyek nemcsak az erővonalakat segítenek megmutatni a szerkezetben, de a kivitelezésben adódó hibákat és pontatlanságokat is elfedik.

A bádogos részletek, a toronysisak is folyamatosan alakult, többszöri megbeszélés, művezetés alapján. A bádogos üzemben készen kapható kakas senkinek sem tetszett, de Bocskár Sándor bádógosmester nem restellte a vásárnapi ebédre készülő kakast még tollruhájában kartonlapra körberajzolni...

A lámpák és a csillár elkészülte is helyi mestert dicsér. Próbáltunk mást, talán profibbat is bevonni, de valami miatt nem ment. Valószínű, nemcsak a pénz volt az oka, a távolság is hátráltatta a kapcsolat kialakítását – és ez így van jól. Azok a sokat csodált erős, erdélyi középkori templomok is túlnyomórészt helyi mesterek munkájáról mesélnek.

Ahogy az építés szervezője, Kiss Imre barátom mondta: jó dolog a sokadik egyeztetésen meglátni, ahogy megcsillan a fény egy-egy mester szemében, és hirtelen hallani, ahogy elkezdünk ugyanarról beszélni, megérteni egymást. Ez a hagyományok őrzése, az emberi hagyományoké, amely nem a munkaerő áruba bocsátásáról szól, hanem az építés történetéről. Mindannyiunk történetéről.

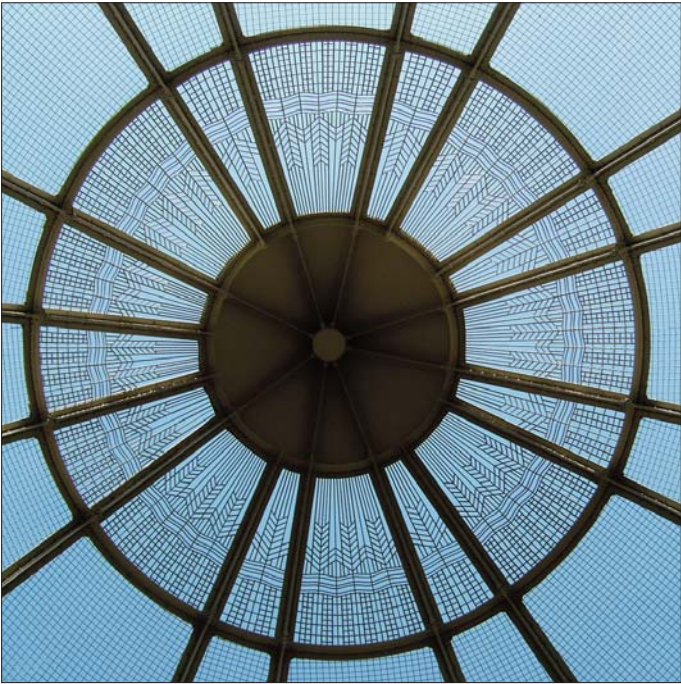
Lehet, hogy a kortárs profi megoldások mellett mi csak amatőr, helyenként kontár megoldásokig jutunk, de azon kell munkálkodni, hogy az oktatásban a ma kikerülő szakmunkások, mérnökök hozzáállása, alázata, tartása közelítsen a valamikori századforduló mestereihez, s akkor a tudásunk is meg lesz előbb-utóbb hozzá. Én is szeretnék idővel majd annyit tudni, mint egy századfordulón az Andrássy úton építő pallér.

Nem tudom, hogy ebben mennyire lesz segítségünkre a számítógép és egyéb korszerű eszköz. Félő, hogy semennyire. Hiszen már létezik olyan építészeti oktatás is, melyben a tervezés első lépését: a számítógéppel generált formák közül való választás jelenti. Ezt követi a funkció és a lépték eldöntése. A látszólag sokoldalú, szociálisan is érzékeny előzetes felmérések eredményei „n” dimenziós terekben értéket, adatot kapnak, és okos programok gazdaságos megoldást produkálnak. Lehet, hogy ezekben az értékekben egy-egy adat az építőművészet, az ötvös-művészet, festészet, szobrászat stb. Lehet, hogy már nincsenek is, mert a programok írói, finanszírozói nem tartják szükségesnek. A művészetet majd külön állítják elő sztárépítések, sztárszobrászok, sztárfestők és sztárötvösök.

Reméljük nem így lesz. Beszélgetések, viták, veszekedések, békülések, barátságok, emberi kapcsolatok révén valamennyien egymás társművészeivé leszünk.

*A Fővárosi Állat- és Növénykert
rekonstrukciós munkái*

A Pálmaház teraszmellvédjének lámpa armatúrája

Madárház-Kondorröppe

Pálmaházi kávézó
lámpája

Pálmaházi kávézó lámpája

Feliratok

Pápuaröppe

Pálmaházi terasz pergola részletei

Pálmaházi terasz pergola részletei

Református Templom, Helvécia

Bádogosmester: Bocskár Sándor
Lakatosmester: Kulima Attila,
Illés István,
Adok József
Asztalosmester: ifj. Szelei Gyula,
Takács László

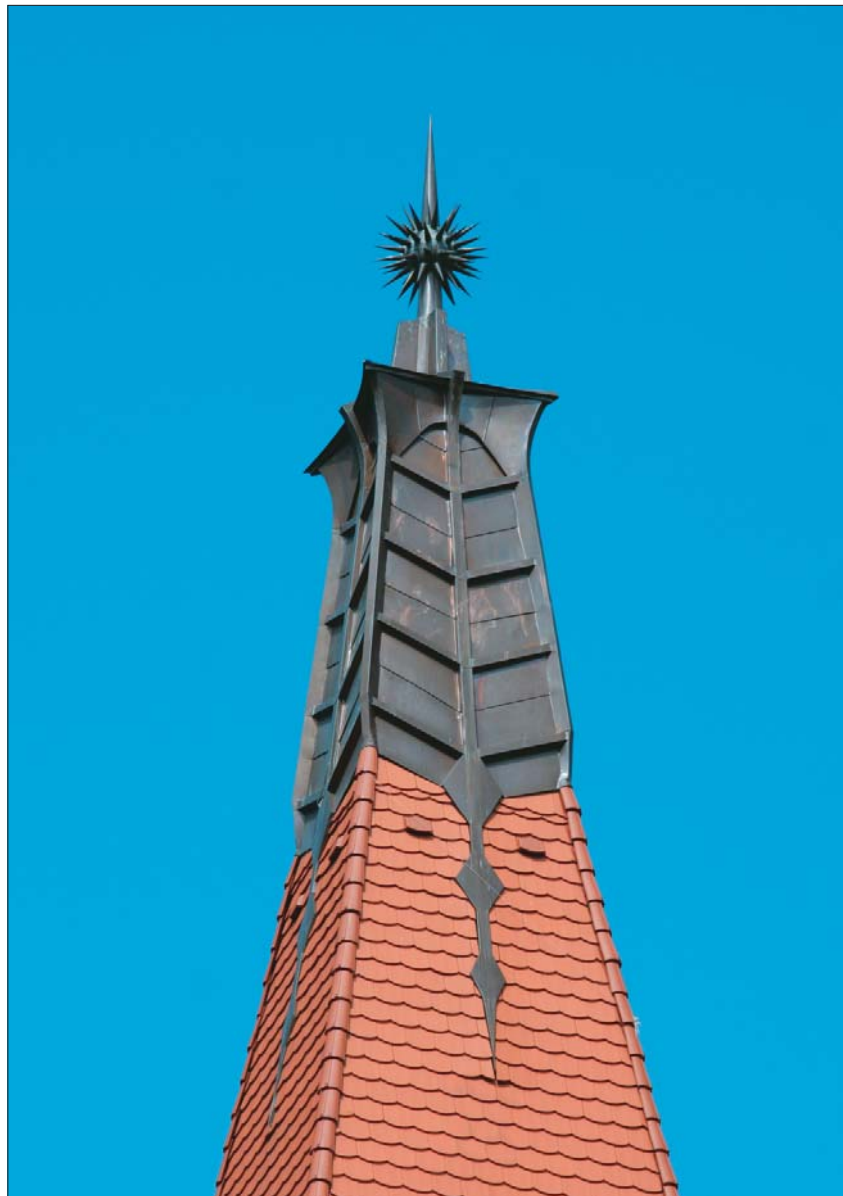
Szemők Zsuzsanna: Plakettek

Kapuoszlop lámpával

Toronybádogozás

Kilincs és pajzs

Csillár

Csillár

Lámpa

Lakatos részletek a karzaton, mőzespad és persely poncolt lemezbetéttel

Az ötvösművészet és a belsőépítészeti tervezés egymásra hatása

■ Tompos Lajos

Tervezési feladataimba – mint belsőépítész tervező – mindig is igyekeztem bevonni társművészeket, főleg az iparművészet, de sokszor a képzőművészet területéről is. A néhai Iparművészeti Főiskolán kapott szemlélet alapján úgy gondolom, ez sokunknak természetes alkotói igényünk lett. Ráadásul szerintem a belsőépítészeti tervezésben az az egyik legizgalmasabb, amikor a több területen zajló alkotói folyamat teremti meg a térbeli harmóniát.

Az, hogy melyik művészeti ág kerül hangsúlyosabb szerepbe egy megbízás során, számomra egyáltalán nem a mindenkori divat vagy külföldi irányzat függvénye, hanem a helyszín, az épület, vagyis a környezet „hangja”, érintése, kisugárzása. És most ne rontsuk el az áhítatot az anyagiak emlegetésével... inkább gondoljunk mesterünk, Plesz Antal építész találó megállapítására: „A Mű kritériuma a lélekből fakadó Arány – és az Arány a lélekből fakadó Dallam”.

A mai téma, illetve az említettek kapcsán, néhány jellemző példát hoztam magammal, melyek közül kettő inkább a saját környezetébe kíván illeszkedni, a harmadik egy új gondolat antik hangulatban, a negyediket pedig a hely szelleme és némi humor inspirálta.

A kilencvenes években irodánk több bécsi, belvárosi épület belsőépítészeti átalakítását-felújítását tervezte, köztük az Operaház szomszédságában található Carlton Opera Hotelét. Az eredetileg visszafogottan szecessziós stílusú ház a II. világháború utáni években sajnos átesett egy szegényes átalakításon, amely napjainkra már segítségért kiáltott. Gyógyulását, nekünk pedig tervezési megbízást, egy tulajdonosváltás hozta meg számára, gyakorlatilag szabad kezét adva a tervezőknek. A munka egyik leglátványosabb része az egyedi lámpatestek betervezése volt, melyek Juhász Gyula ötvösművész budapesti műtermében készültek. Formavilágában és anyaghasználatában alkalmazkodva a meglévő eredeti fémtárgyakhoz (lift és korlátok) mégis új kézműves csillárok, falikarok, korlátok, kulcskolonc, valamint bejárati előtető és tolopajzs született. Egyik ritka és dicséretes példája volt ez a megbízói igényességnek. Anyaghasználat: polírozott sárgaréz pálcák, csövek és antikolt rézlemezek, fehér-fekete márvány és opál üveg kombinációja, hagyományos anyagmunkálással.

A másik emlékezetes közös munkánk Juhász Gyulával az egykori budapesti New York kávéházba tervezett új pult, bárszék és italtartó volt. A patinás körüli épületben az eredeti beépített berendezések mellett meghatározó látványt nyújtott a Németh István belsőépítész által tervezett ülőbútor együttes. Ugyanakkor meghatározó lett pályámon az általa jóváhagyott látványtervünk, majd a megvalósulás utáni szóbeli pozitív megjegyzése, ami annak, aki ismerte őt, nem kell részleteznem, hogy mit jelentett egy fiatal tervező számára. Történt mindez azután, hogy elbontásra került az egykor általa tervezett íves betonalapú pult, melynek helyére (az új funkciónak megfelelően, a még meglevő eredeti falburkolat motívumait felhasználva, de más anyagba átültetve) újat építettünk. Az új bútor frontján több ponton is alkalmaztunk ötvösmunkát, így a lábazat borítása antikolt vörösréz lemez, a lábtartó pedig polírozott vörösréz cső volt. A könyöklőlap alatti szakasz átlátszó

üveg- és tükörlap, polírozott vörösréz pálcákkal beépítve készült. A pulton megjelenítettük az eredeti faragott tögyfa falburkolat néhány jellemző részletét, például a „futókutya” motívumot, amely bronzba öntve került beépítésre. Ennek a bútoregyüttesnek jellemző anyaga a bronz és a vörösréz volt. A sarokpulthoz tartozott még egy hátfalpult és polc sor sárgaréz pálcákból készítve, tűzzománc betétekkel, melyek Csíkszentmihályi Réka iparművész munkái voltak. Kivitelező: CÉH Faipari Kft. A múlt idő használata nem véletlen, hiszen a legutóbbi átalakítás minden berendezési tárgy megsemmisítésével kezdődött.

A harmadikként említem egy igazán különleges tervezési feladatunkat, amikor a megbízói igény és a meglévő antik környezet találkozása inspirálja a tervezőt. A program szerint ebben az esetben a bútortörténet jellegzetes chaise longue-ja volt az alapvető kiindulópontunk, melynek alapján egy ritkábban látott – szimmetrikus – kétkarfás változatát valósítottuk meg. Emellett még egy konzolasztalt és állólámpát kellett tervezni. Anyaghasználatunk a teremben lévő bútorok szerinti: dió, diógyökér, jávör és mahagóni fák és furnérok, valamint a sárgaréz. Ez utóbbi egyedi rézmunka, ami esztétikailag gyűrűként és tárcsaként fogja közre az állólámpa alkatrészeit. Az egész bútoregyüttes a ma már sajnos ritkán látott, magas minőségben elkészített mestermunka eredménye. Kivitelező: Modul-KG Faipari Kft.

Örömmel tapasztalhatjuk, hogy az utóbbi húsz év egyik hazai sikertörténete a szőlészet-borászat, amely magával húzott más ágazatokat – így a vendéglátást is. Az ezen a területen történt megbízásaink közül – az ötvös szakma vonatkozásában is – a negyedik legjellemzőbb példa a tállyai Oroszlános Borvendéglő és Borhotel tervezése volt. A településen fennmaradt egykori Szirmay-kúria több évszázados épülettömbjének teljes felújítása, vagyis az Oroszlános Borvendéglő megvalósítása után a régi épülettömbhöz kapcsolódóan 2012-ben egy új hotelszárny épült Gulybányán Ede építész tervei alapján. A „Minőségi szálláshely- és kapacitás fejlesztés” program keretén belül elnyert pályázaton, az úgynevezett tematikus hotelirányzat újabb létesítményeként a bővítés neve Borhotel lett.

Van úgy, hogy a hely kisugárzása, múltja és hagyománya szinte vezetik a tervező kezét. Valami efféle történt itt velem is, ahogy alkalomról alkalomra egyre jobban megismertem azt a vidéket. Azt hiszem, hasonlóképpen megérintette mind a tizenkettő művész társamat is a hegyaljai világ, mert ritkán tapasztalható ideális, közös alkotói munka eredményeként születettek meg az olyan tárgyak, mint pl. a Bozsódi Zsolt belsőépítész által kitalált – itt bemutatott bronz kabátakasztó. A fentebb említett humor érhető tetten ezen az eredetileg szigorú őrző-védő figurának szánt oroszlánfejes ajtókopogtatóból továbbgondolt egyedi tárgyon. Ez a több mint kétezres éves faragott állatfej mozgatta meg Dózsa Tamás grafikusművész fantáziáját is, és inspirálta a létesítmény logójának és bronzból készült cégérének megtervezésében. Mindkét alkotás ifj. Makoldi Sándor szobrászművész tokaji műtermében készült. Azonban a tárgynál maradvány, az épületegyüttes régi szárnyában talált íves ablakrácsforma felhasználásával készítettük Székely Orsolya iparművésszel, Tóth Ferenc budapesti műhelyében az új falikarokat és csillárokat. Érdekes módon emlékeztet meg itt, egy kivitelezés közben kényszerrel szült beépített tárgyat – egy lépcsőkorlátot. Történt ugyanis, hogy a műszaki átadáson a lépcsőházi mellvéd alacsonynak bizonyult, meg kellett magasítanunk. Ebben az alkotásban ismét találkozunk a fém – mint vörösréz lemez – és az üveg, de utalva a ház profiljára: valódi szőlőlevelekkel vegyesen. Alkotók: Bartus Ágnes és Jack Tibor iparművészek, akik egy különleges technológiát hívtak segítségül a három anyag „ötvözésére”.

Jelen értekezésnek nem lehet célja az oroszlános ház maradéktalan bemutatása, ezért arra biztatom a jövőben Tokaj-Hegyaljára indulókat, majd inkább személyesen győződjenek meg arról, mit lehetett elérni tucatnyi kortárs művész, a lelkes munkások és egy nagyvonalú, invenciózus tulajdonos – Gergely Miklós úr együttműködésével. Generalkivitelező: Gramalpin Kft., Asztalosmunkák: JU-GO Kft.

Végezetül néhány záró gondolat: a bemutatott, megvalósult munkák egyúttal pályám legszebb emlékei tervezéseit jelentik. Külön öröm számomra, hogy az előadás, konferencia apropóján döbbsentem rá: mindegyikben milyen jelentős szerepet kapott az ötvösművészet.

Úgy vélem, szakmáink jövőbeni kapcsolata, együttélése megkerülhetetlen, úgy a közösségi terek kialakításakor, mind az egyedi tárgyak betervezésekor.

Kívánok Mindannyiunknak hasonló alkotói élményeket, mint amiket a fent említett közös munkákban alkalmam volt átél.

Carlton Opera Hotel
A-1040 Wien, Schikanedergasse 4.

Tolópajzs • 1992; s.rézcső, fekete márvány;
forrasztott, hajlított, csiszolt, polírozott
Tárművész: Juhász Gyula ötvösművész

Csillár, falikar • 1992; sárgaréz cső, opáliüveg;
forrasztott, hajlított, csiszolt, polírozott
Tárművész: Juhász Gyula ötvösművész

„néhai” New York kávéház • H-1073 Budapest, Erzsébet körút 9-11.

Bárpult • 1993; vörösréz cső, üveg-tükör, tölgyfa; forrasztott-csavarozott, csiszolt-polírozott; Tárművész: Juhász Gyula ötvösművész
Bárszék • 1993; vörösréz lemez, tölgyfa; forrasztott-csavarozott, csiszolt-polírozott; Tárművész: Juhász Gyula ötvösművész
Italpolc • 1993; hajlított sárgaréz cső, tűzzománc minták; forrasztott-csavarozott, csiszolt-polírozott, tűzzománc; Tárművészek:
Csíkszentmibályi Réka iparművész; Juhász Gyula ötvösművész

Bárpult • 1993; vörösréz cső, üveg-tükör, tölgyfa;
forrasztott-csavározott, csiszolt-polírozott;
Tárművész: Jubász Gyula ötvösművész
Bárszék • 1993; vörösréz lemez, tölgyfa;
forrasztott-csavározott, csiszolt-polírozott;
Tárművész: Jubász Gyula ötvösművész
Italpolc • 1993; bajlított sárgaréz cső, tűzzománc minták;
forrasztott-csavározott, csiszolt-polírozott, tűzzománc;
Tárművészek: Csíkszentmihályi Réka iparművész,
Jubász Gyula ötvösművész

„Mai antik” • 2002; sárgaréz, dió- és mahagóni fa;
szerelt, csavározott, csiszolt-polírozott;
magántulajdonban;
Tárművész: Jubász Gyula ötvösművész

Oroszlános Borvendéglő és Borhotel

H-3907 Tállya, Rákóczi út 23.

Csillár-falíkar • 2012; acéllemez-üveg;
homokfújt üveg-lézervágott és színterezett fém;
Tárművész: Székely Orsolya iparművész

Kabátakasztó • 2012; bronz; viaszveszélytéeses öntvény;
Tárművészek: Bozsódi Zsolt iparművész,
ifj. Makoldi Sándor képzőművész

Pult • 2012;
tűzzománc-üveg és
aranyozás;
Tárművész:
Csíkszentmihályi Réka
iparművész

Mellvédkorlát • 2012;
v.réz lemez-szőlőlevél, üveg;
laminálás;
Tárművészek:
Bartus Ágnes iparművész,
Jack Tibor iparművész

Ötvösművészet az enteriőrben

■ Bugár-Mészáros Károly

Az ötvösművészeknek az ékszerészetén kívül a tevékenységük az enteriőrök és berendezésük ékesítését szolgálja. Olykor átlépve a belső terek határait, egy cégér, egy címer vagy egy fémfelirat erejéig az épületek homlokzatain is megjelenik munkájuk.

Az enteriőrökben nyolc elkülöníthető tevékenységcsoport szerepel jelen írásban:

1. Ötvösség az egyházművészetben

Az egyházművészet témaköréből néhány kiragadott példa. A katolikus templomokban a legmonumentálisabb ötvösművek az aranyozott ezüst oltárretabulumok voltak. Ezek közül a szenteket oszlopos árkádsorban ábrázoló ezüst oltár háttáblákra jó példa az Adriai-tengeröbölben meghúzódó Kotor, korábbi nevén Cattaro, székesegyházában szerencsésen fennmaradt 1200-as évekbeli román kori baldachinos oltár és abban az aranyozott ezüst oltár retabulum. Az oltártábla oromzatában, a trónoló Krisztus jobbján Szűz Mária, balján Keresztelő Szent János látható. Az oltártábla felső sorában, középen a tanító Krisztus áll a négy evangélistával övezve. Az oltártábla további két sorában hat-hat apostolfigura áll az ívekben. A katori katedrális művességét fémjelzi, hogy az oltár stípeze, azaz az oltárasztallap lábazata is aranyozott ezüstdomborműves, de rokokó stílusú, 1750 körül készülhetett.

1345 körül készülhetett Erzsébet magyar királyné szárnyas összecsukható úti házioltára, amely aranyozott, ezüst, zománcozott, ereklyetartós Madonna oltár. Ez az ötvösremek 1962 óta, a New York-i Metropolitan Museum of Art, The Cloisters Collections tulajdona.

Az oltárretabulum szerepét a jelentős szentek aranyozott ezüstkoporsói is betöltötték. Ilyen ötvös remekműről tudunk Csanádról Szent Gellért püspök esetében. Remete Szent Pál ezüstkoporsója Budaszentlőrincen volt a pálos kolostortemplomban. Fennmaradt azonban Szent Simeon, Nagy Lajos magyar király által 1377 és 1380 között készített szobros, domborműves aranyozott ezüstkoporsója, mint a legnagyobb méretű, magyar vonatkozású középkori ötvös remekmű.

A fejereklyetartó aranyozott ezüst mellszobrok, a hermák is oltárretabulumok voltak, ezekből is sok volt, de a háborúk alig hagytak néhányat.

A leghíresebb Szent László hermája, amely az 1406. évi nagyváradi tűz után készült. Ma a győri székesegyházban őrzik. Az ún. „Szent Zsigmond-herma” aranyozott sárgarézt, kiváló mellszobor, amely Zsigmond királyunk arcvonásait és hajviseletét idézi, Trencsénből került a Nemzeti Múzeumba.

Az ötvös remekművek után, azok tervezési folyamataiba enged betekinteni az általam, a Magyar Építészeti Múzeum számára gyűjtött, százötven tételből álló kisépítészeti, belsőépítészeti és tárgytervezési professzori, mintatervrajz-együttes, amely egyházi ötvöstárgyak tervrajzait is tartalmazta. Az 1800-ban alapított Eszéki Királyi Rajziskola professzora Müntzberger Antal volt. Az ötvös tervrajzok, amelyek ereklyetartó keresztet, tömjéntartó naviculát, tömjénfüstölőt, tömjénkanalat, örökmécsest, miséző kelyheket, ostyatartó cibóriumot tartalmaztak, 1799 és 1805 között készültek.

2. Ötvösség a belső felületeken

A világi enteriőrművészetben a termék belső fal-, padló- és oszlopfelületein jelennek meg ötvös fémmunkák, a mennyezetekre és egyes falrészekre készülnek aranyozott szellőzőrácsok, a lépcsők és páholyok korlátai is lehetnek ötvös-remekművek.

Példaként mutatható a Párizs melletti Maisons-kastély ellipszis alakú öltöző-kabinetje, amelynek intarziás, kazettás rajzolatú padlójában ezüstbetétek készültek. A lábazat ezüst „M” és „R” antikva betűi és a kazettás tükrök osztóelemei is ötvösművek. A kastélyt Francois Mansart építette 1642 és 1646 között.

A Bamberg melletti Pommersfeldenben, Lothar Franz von Schönborn választófejedelem, mainzi érsek kastélyában, az öltöző-kabinet ékszerszámba menő tükrös, porcelános belső terében az intarziás padló még bonyolultabb ornamentikájú és ezüst betétekben különösen gazdag. A kabinet az 1714 és 1718 között készült Plitzner műveként.

Keszthelyen, az 1880-as évek folyamán kiépült a kastély vendégszárnya, amely kettős bálterméhez csatlakozó ebédlőjének tükrökben gazdag falburkolata, az ajtók és a kandalló ezüstbetétes ornamentikájú. A termet restaurálni kellett, mert 1945 után a kastély a katonák szállása lévén, a kintinban a falakból kiszedett ezüstlapokkal fizettek.

A budapesti Andrássy út 101. szám alatt, a Spiegel Frigyes tervezte, finn szecessziós stílusú Schanzer-villában, az ebédlő belsőépítésze 1912 körül, art deco stílusban készült, a falakon körben kazettás vörösréz domborítás készült különböző ornamentikákkal, a kandalló fölött quadriga harci szekér domborművel.

A Hauszmann, Korb és Giergl építészek által tervezett budapesti, nagykörúti volt New York Biztosító Palota kávéházában, a csavart oszlopok bronz „csizmái”, a páholyok neorokokó mellvédárcái, állókandeláberei elkészítésénél volt szükség az ötvösművészek finom kezére.

A budapesti Andrássy út 39. szám alatt az egykori Terézvárosi Kaszinó báltermének, csillárok fölötti aranyozott szellőzőrácsai ötvösművek. Az 1885-ben készült Lotz-freskós terem belsőépítésze Györgyi Géza személyében kereshető, aki akkor Petschacher Gusztáv építész irodájában dolgozott. Gazdag ornamentikájú, neobarokk, aranyozott szellőzőrácsot láthatunk a Hauszmann Alajos által tervezett budapesti Igazságügyi Palota dísztermének kandalló építményeiben. A szecesszió remekműve a Korb és Girgl építészek által tervezett budapesti Zeneakadémia palotája, amelynek hangversenyerme mennyezeti, ívhajlatai aranylevelek sűrűjével ékeskedik. A aranyozott rézlevelek özöne alatt indulnak a terem szellőzői, melyek ötvösök munkái. A mai korszerűsítő felújítás alkalmával ismét az ötvösöké a feladat, mert a szellőzőket megnagyobbítják és további aranyozott levelekre lesz szükség.

A neobarokk évtizedben az 1890-es években, a régi barokk építészeti mintakönyvek forrásul szolgáltak. Daviler 1694-ben kiadott „Udvari építéset” című munkájának ábrái a fém korlátok, zárdobozok ornamentikájához nagyban segítségre voltak. A Meinig Artur tervezte budapesti Wenckheim-palota 1890-körül épült, a galériás, csigalépcsős könyvtártermébe készült korlátok művészete utal vissza Daviler művére.

Amikor az ötvösség ajtókeretet és ajtót ékesít, arra kiváló példa László Fülöp világhírű festőművésztünk, a Budapest, XIV. kerület, Zichy Géza utcai, 1901-ben épült villájának neoreneszánsz, makartista műterme. A márvány ajtókereteken és az ajtószárnyon is bronzplakettek, harci vérték, pajzsok sűrű sorozata ékeskedik.

A modern építészetben is találunk példát. Alvar Aalto Versailles mellett 1956–57-ben villát épített Louis Carré műkereskedő számára. A villa ebédlőjének falára három, egyenetlenül hullámzó, fényes krómacél ívnégyszög tárcsát, mint képet helyeztek el, a fémlapok az ember mozgását követve változtatják színes fényfoltjaikat. Az ebédlőasztal lámpáinak oldal fényaknáit külön fénycsóvát küldenek az acélképekre, így a fényjáték este is élvezhető.

3. Ötvösség a kandallókon, fürdőkádakon és a fali medencés kúton

Az enteriőrben a kandallók, a fürdőkádak és a medencés falikutak is be vannak építve, ugyanakkor ötvösség azokat is ékesítheti. A kandallók tűzterében egy címerhordozó vasműves pajzs van beépítve, amely a terem vagy szoba irányába sugározza ki a meleget. Szükség van a tűztérben egy lábakon álló kovácsoltvas rostélyra, amely az égő hasábok levegőzését biztosítja. Ez már a tűzikutya teste. Az ötvös a tűzikutya nyakának és fejének elkészítésénél lép be művészetével, ugyanis az a két függőleges elem gátolja meg, hogy az égő hasábok kiguruljanak a szobába. A tűzikutya nyakak, vagy tornyocskák, már abban a síkban vannak, amelyben a kandalló díszes architektúrája jelenik meg az enteriőrben. Tehát díszítésük, fémből lévén, az ötvösök feladatává válik.

Középkori példának a svájci Château de Chillon vízivár 1230 körül épült sarokkandallójának tűzikutyáját hozhatjuk. Giulio Romano építész 1540 körüli tervrajzain a tűzikutya már szobrokkal ékesek. Vaux le Vicomte 1661-ben felavatott kastélyában a tűzikutya a barokk hullámtalapzaton álló világos bronzgömbökből épült fel. Ugyanott a rokokó tűzikutya rézkagylókból, ellipszisszeletekből komponálódott. Deneusforge 1770 körüli metszetráján a copf stílusú váza és gúla együtt őrzi az égő hasábokat. Pavlovszkban, Pál cár kastélyában, a bálteremben, az 1790-es években bronz szárnyas szfinkszek őrzik a kandalló tűzterét. Ott, a másik teremben áldozatot bemutató empire stílusú talapzaton, nyμφák és oroszlánok védik az intarziás parkettát a tűztől.

A kandallókon az ötvösség magán a kőarchitektúrán, fémrátétek formájában is megjelent. A Budapest, VI. kerületi Andrássy út 70. szám alatti Kégl György-palota, amelyet Hauszmann Alajos tervezett, 1878 és 1879 között épült fel. A magasföldszint, Adam-féle korai klasszicista stílusú egykori ebédlője (utóbb Lukács cukrászda) márvány kandallójának pilaszterein a lábazatok, a négy oszlopfő és a párkány frízének virágos indadíszei készültek bronzból, amik ötvös műremekek. Az Andrássy út 52-ben az 1886-ra, Schmall Henrik tervei szerint felépült Haggenmacher-palota első emeleti díszlakásában a fekete-vörös márvány kandalló kokszkosaras középrésze vörösesbronz műalkotás. A már említett Wenckheim-palota könyvtárterme 1890 körül készült kandalló felépítményén neorokokó tükrökeretbe és rocaille-ok szövvényébe illesztve aranyló bronz családi címet helyeztek el. A kandalló nyílásába szintén aranyozott rocaille-okkal ékesítették a vasműrácsot. Az ugyancsak említett László Fülöp műterem zöld márvány kandallóján, a márvány ajtókeretekhez hasonló bronzapplikációk sorozata látható a pilasztertükörben, az oszlopfőkön, a frízben és a zárókövön. A bronzok sisakos fejeket, címerpajzsokat, maszkokat mutatnak. A már említett, 1907-re felépült Schanzer-villa art deco ebédlője mellett, a könyvtárszobájának kandallója finn szecessziós stílusú. A sárga márvány kandallóhomlok félkupolája itt életfa motívumos domborított bronzlemezről készült.

A casertai nápolyi királyi kastély freskóval, aranyozott stukkóval ékesített, 1770 körül épített rokokó királynéi fürdőszobájában, a copf stílusú márvány fürdőkád, vörösréz betétmedencéje aranyozott.

A Lechner Ödön tervezte, 1905-ben épült budapesti, Hermina úti Sipeki Balás szecessziós villa télikertjében 1908 körüli, korai art deco stílusú bronz falikútra bukkanunk. Az ornamentika és a maszk ötvöskézre vall.

4. Ötvösművészet a világítótesteken

Olajmécsesek, gyertyatartók, üveglaternák, csillárok, állókandeláberek, mind ötvös kezekre vallanak. A római és ókeresztény bronzmécsesek az ötvösöket mint szobrászokat is megpróbálták. Madarak, kosfejek, maszkok, arcok, atlétafigurák ékesítik a lámpásokat.

A falikaroknak az 1600-as években a falakon fényvisszaverő fémpajzsok voltak, amelyek címereket is hordozhattak. Természetesen sok olyan falikar is volt, ami kisebb tükörré lett felszerelve, vagy a tükör egyben címer is volt.

A gyertyatartók az empire korban, az 1800 és 1825 közötti időszakban kaptak különösen gazdag, ötvös ornamentális díszítést, és sűrűn alkalmaztak hozzájuk szoborfigurákat. A keszthelyi kastély neorokokó gyertyatartói, rocaille-okból komponálódtak 1890 körül.

Az üveggel övezett laterna lámpások a huzatos folyosók és lépcsőházak világítótestei voltak, az üvegek nem hagyták a szélnek elfújni a gyertyákat. Bécsben 1716-ra készült el a Daun-Kinsky-palota, amelynek lépcsőházi korlátfordulóin puttókra állított, lefelé keskenyedő laterna lámpásainak aranyozott bronz kupoláit koronák ékesítik. Másutt a laternák a mennyezetről láncon vagy fémcsövön függenek. A cső a gázvilágításhoz kellett, utóbb belevezették a villanyvezetéket. Pavlovszk laterna lámpása az 1790-es évek korai klasszicizmusának szellemében készült. Apró sárgaréz lemezlevélkéik sorozata öltöztette fel tartóvázát, amitől különösen finom munkává vált. A Festetics család budapesti palotájának lépcsőházában az 1860-as évek laterna lámpása, a keszthelyi kastély lépcsőházaiban az 1880-as évek laternái függenek.

A legrégebbi Kárpát-medencei bronzcsillár az 1400-as évek végéről való, Bártfa gótikus templomában függ, 12 karja van. Párizs Iparművészeti Múzeuma gótikus szobájának 6 karú csillárját a Napba öltözött Madonna szobra ékesíti. Hampton Court királyi kastélyában, III. Vilmos kihallgatási termében a 4+8 karú csillár 1700-ban ezüsthől készült. A budapesti Wenckheim-palota neorokokó aranyozott bronz csillárja 8+12 karú. A Terézvárosi Kaszinó 1885-ben elkészült báltermének két hatalmas kosaras aranyozott bronzcsillárját kis szirénfejekkel ékesítették és 6+12+24 égővel világít. A budapesti Igazságügyi Palota dísztermének egy óriás, vasvázra szerkesztett, kosaras aranyozott bronzcsillárja van. 1896-ban egy világító testen többféle világító eszközt alkalmaztak biztonság kedvéért. Itt a villanyvilágítás is három féle arcot mutatott, amelyet megszakít a gyertyagyűrű. Alulról felfelé: 6 virágkehely-búra, 12 gömbbúra, 12 x 3 virágkehely, 6 x 4-es gyertyatartó kandeláber 24 gyertyával, 6 gömbbúra, a rácsfonatból merőlegesen gyöngyként, búra nélkül, kiálló 6 opálkörte, és ez még további 6 opálkörtevel a záró-koronán megismétlődik.

A New York-palota álló kandelábereinél a gyűrűre állított 8 virágkehely villanylámpa fölött, középen egy gázlámpa gömbbúra állt a csúcson. Ugyanebben a szellemben készültek az Igazságügyi Palota előcsarnokának és aulájának álló kandeláberei is. Ott 6 virágkehely fölött 3 + 1 gáz-gömbbúra komponálódott. Hauszmann a bronz kandelábereit, római és barokk műrészleteket teljesen újraalkotott változatban jelenítette meg, az ötvösök apró női arcokkal, kosfejekkel finomították a műrészleteket, ugyanakkor az építész térszervező szereppel ruházta fel a kandelábereket.

A szecesszió lendületes vonalai nagy játékeret biztosítottak a csillárkomponáló ötvösök számára. A Budapest V. kerületi, Honvéd utca 3. szám alatti Bedő-palota Magyar Szecesszió Házának különleges darabja egy sárgarézből komponált, sáslevél díszes, függőleges karikába szőtt pókháló, amely csavart kendőn függ.

1908-tól a motívumok négyszögessé váltak. 1912 körül két gyönyörű, korai art deco csillár is említhető Budapesten. Az egyik Árkai Aladár Városligeti fasori református templomában függ a kupolában, a másik Neuschloss Kornél állatkerti Elefántházának kupoláját ékesíti.

A korai modern építészeti krómaccél lámpatestei közül finom művek az 1933-ban, Brinkman és Van der Vlugt tervei szerint épült rotterdami Sonneveld-villa kubista hálószobai mennyezeti lámpája és ágy fölé tett fali olvasólámpa teste. A Párizs melletti Poissyben, Le Corbusier által 1928-ban épített Villa Savoye nappali szobájának nagyon hosszú, krómaccél szárnyas henger mennyezetvilágító, kubista lámpatest is ötvöskezet igényelt.

5. Ötvösművészet az órákon

Gépész, ötvös, szobrász közös műalkotása az óra. A nagy technikai tudást és sok alkotóidőt igénylő óraművet értékéhez méltó foglalatba illett helyezni. Mint kastély-berendezési tárgynak illeszkednie kellett a legnagyobb

pompához is. Kezdetben díszdoboz formájú volt az óra, majd függőleges állást vett fel. Tették komódra, kandallóra, befüggesztették ablakrézsűbe, zenélő madárkalitka képében Casertában, 1790 körül. 1780-tól indulva a copf, a directoire, az empire korszakban az összművészet ékszertárgyává válik az óra, szobrok és ötvösművek ékesítik, mitologikus ikonográfiával üzennek a környezetüknek. 1851-ben volt Ybl Miklós esküvője az általa épített fői plébániatemplomban. Erre az alkalomra készülhetett Ybl tervei szerint az a romantikus, várarchitektúrájú ötvösremek asztali óra, amelyen lovagi leánykérés jelenet, szoborpáros látható. Az órát, az Ybl családi tárgyak árverésén jómagam vásároltam meg a Magyar Építészeti Múzeum számára. Spiegel Frigyes építész 1899-ben készítette, Vanrák László ötvösművész rézműveinek ékesítésével, a magyar nemzeti formakincs szűrhimzés motívumainak újragondolásával, az Iparművészeti Múzeum által 1900-ban megvásárolt szecessziós állóóráját

6. Ötvösremekművek a lépcsős kredenciákon

Az ötvösművészet arany, vagy aranyozott ezüsthálai, korszói és más edényei a paloták tróntermeiben és ebédlőiben a ház urának gazdagságát reprezentálták. Ezekkel az edényekkel nem terítettek, sokszor a domborműves kiképzésük nehezen használhatóvá tették azokat. Nincs kizárva, hogy koronázás, beiktatás és esküvő alkalmával az ünnepeltek egyszer mégis használták azokat. Mátyás király és Beatrix esküvői lakomáján a tudósító szerint 896 ezüstedény volt kihelyezve a Budavári Királyi Palota nyolc oszlopos termének oszlopaira épített lépcsős kredenciákra. Szép számú miniatúra, festmény, metszet tudósít bennünket a középkor óta a lépcsős kredenciák kinézetéről. Sok olyan is volt, ahol az egyszerű falépcsők nemes bársonnyal, selyemmel bevonva fogadták az ötvös remekműveket. Mára, mint féltett értékek, a remekművek kincstárakban, múzeumokban megőrizve fennmaradtak, szerencsés volna bemutatásuk ugyanúgy lépcsős kredenciákon, ahogy azok eredetileg ki voltak állítva a saját történeti korszakaikban és helyszíneiken. A kiállításuk alkalmával természetesen ma a biztonságot is garantálni kell. Olykor díszes kőkeretű, falba süllyesztett szekrény szolgált a kincsek lépcsős kredenciájának befogadására, amelyet aranyozott vas tékarács védett a hétköznapiakban, csak a ház gazdájának jelenlétében, ünnepi alkalmakkor nyitották ki a rácsajtókat. Sárospatakon a lakótorony felső emeletén a királyfogadó, fejedelmi nagyteremben 1542 körül készült nagyméretű, mívés reneszánsz kőkeretű faliszekrény látható, hozzá való korhű, vagy XVII. századi díszedények vannak a helyi kastélymúzeumban másutt kiállítva, de az anyamúzeumban, a Nemzeti Múzeumban is vannak olyanok.

Mükéné aranyedényei, a szoborfejes, domborműves, római ezüst kincsleletek, a gárdonyi Seuso-kincs, a nagyszentmiklósi kincs, a Magyar Nemzeti Múzeum ezüst- és aranyozott ezüstedényeinek nagy része, az Iparművészeti Múzeumban lévő Esterházy- kincsek mind a lépcsős kredenciákon való bemutatás és reprezentáció céljára készültek. A nemzetközi diplomáciában a jóakarát kifejezésére a díszedények ajándékozási céllal is cseréltek gazdát, folyamatos ideig való láthatóságuk a baráti viszony állandóságát is jelképezhették.

A reneszánsz korból, a barokk korból a metszetek, festmények tudósítanak a nagy lakomák termeiben kiállított lépcsős kredenciák használatáról. Ezek között is kiemelkedik jelentőségében a későbbi II. József királyunk, 1764-ben Frankfurtban, a német-római koronázó császárvárosban történt római királlyá koronázásának lakomájáról Meytens által készített és a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött festmény, amelyen Lotharingiai Ferenc császár és József római király fal menti, lépcsős kredenciáján kívül még további meghívott nyolc választófejedelem és király négy-négy lépcsős kredenciája sorakozott egymással szemben aranypaszomántos vörös baldachin alatt. A királyok, fejedelmek a díszedényeik előtt, egyenként külön-külön asztalnál érkeztek. Mária Terézia cseh királyi címének képviselőjében a pompakedvelő Esterházy Miklós herceg foglalt helyet, mögötte az odaszállított Esterházy-kincsekkel, amelyek éppen hasonló alkalmakhoz is készültek. A méltóságok különbözőségét mutatja a képen, hogy a többi tizenkét német herceg egy további asztal körül ült, ezüst edényzet és asztalközépdísz nekik is volt terítve.

A lépcsős kredencia bemutatását Viktória királynő idejében, az 1844-ben, Lajos Fülöp francia király számára adott díszvacsorát a Joseph Nash által megörökített színes festményen láthatjuk. 1853-ban a londoni Buckingham-palota felülvilágító képtárgalériájában, a Leopold herceg keresztelője alkalmából adott vacsoránál is látható a terem tengelyében a lépcsős kredencia. II. Erzsébet királynő idejében is, a londoni királyi palota díszvacsoráinak termében mindig jelen vannak a kiállított aranyozott ezüst díszedények.

7. A ebédlői asztalterítékek, szépítkező asztalok ötvösművészete

A Nemzeti Múzeum „B L” monogramos aranyozott ezüst evőeszközei, mint példa, királyi, hercegi, grófi asztalok éke lehetett. Ötvösök, olykor építészek is terveztek evőeszközöket, asztali edényeket, így Györgyi Géza is a Budavári Királyi Palota részére, nemzeti ornamentika díszítésével.

Az említett Eszéki Királyi Rajziskola százötven tételből álló tervsorozatának, kisépítészeti, belsőépítészeti, bútór- és kályhatervei mellett ötvös-ezüstművesek számára, Münzberger Antal professzor asztali terítékekhez készített, copf és empire stílusú, ezüst gyertyatartók, levesestálak, cukortartók, vizes és boros kancsók mintatervrajzait, amelyek királyi asztalhoz is méltó színvonalúak voltak.

Az ötvösség remek feladatai az asztalközépdíszek, amelyek hegyi város tájmodellek, vagy híres épületek modelljei voltak. Ezekről részben metszetábrázolások, tervrajzok tudósítanak, de fennmaradtak eredeti darabok is.

A soproni Esterházy-palotában működő Bányászati Múzeumban látható az az 1760 körül készült, barokk aranyozott bronztálcára kristályokból felépített hegymodell, amelyen bronz bányászfigurák serényen munkálkodnak. Az Egri Érseki Palotában található, Traianus spirál domborműves római emlékoszlopának méteres, részben aranyozott, 1800 körül készült bronzmodellje, amelyet márványlapon forgatva lehet nézni. A Magyar Építészeti Múzeum számára jómagam vásároltam a római Constantinus diadalív 1800 előtt készült bronzmodelljét, ami eredetileg szintén asztalközépdísz lehetett. IV. György angol király, trónörökös korában, 1816-ban vásárolta Rómában Titus, Septimius Severus és Constantinus császárok diadalíveinek fél méter magas fehér márványmodelljeit, amelyeken az aranyozott ezüstsobrokat és domborműveket a római Szt. Lukács Akadémián képzett, Pietro Belli ezüstműves-ötvös készítette.

1800 körül, az empire stíluskorszakban, az ebédlőasztalok közepére készültek aranyozott bronz, építészeti elemeket modellező, ötvösmunkával szegélyezett nagyméretű tálcák, amelyek padozata tükörbetétes volt. Ezeken sorakoztak a gyertyatartók, a magas talapzatú virágkosárcák, a többemeletes gyümölcstartók. Ezekből Keszthelyen, a kastély különböző termeiben és bútorain elszórva találunk elemeket, ahelyett, hogy ott az ebédlőben, a terített asztalon kompozíciót alkotva hirdetnék eredeti funkcióikat. A bécsi Burgban I. Ferenc király empire, aranyozott ezüst asztalközépdísz a kincstárban van bemutatva.

A terítés művészetének élő, legmagasabb szintű hagyományairól, az angol királyi palotabeli díszvacsorák régi ábrázolásai és II. a Erzsébet királynő államfői vacsoráiról tudósító könyvek fényképfelvételei alapján értesülhetünk.

A királynői szépítkező asztalok aranyozott ezüst keretű tükrei, hajmosó kancsói és tálai, hajsütő eszközei, púderos dobozkái, csipeszei, ollói, fésűi, parfümös üvegcsék kupakjai, gyertyatartói mind ötvösremek. Példaképpen az angol Charlotte királyné 1765 körül készült öltöző-kabinetbeli festményén látható fátyolos, szoknyás öltözőasztal ötvöstárgyai és Mária Terézia királynőnek a bécsi Kunsthistorisches Museumban kiállított barokk, aranyozott ezüst, öltözőasztali készlete mutatható be.

8. Ötvösműrészzel ékesített bútorok

Már Egyiptomban, a Kr. e. 1325 előtt készült, ötvösremekkel ékesített fáraói bútorokat rejtettek Tutankhamon (uralkodott: Kr. e. 1334 és 1325 között) sírkamráiba. Az ollólábú papi trónus az arany élek közötti rekeszzománc technikával készült. Az ébenfa trónus elefántcsont betétei mellett, karfái alatt, aranyból gazelladombormű készült. Az oroszlánfejes trónus aranylemezzel borított, ahogy ez a napisten fiához illik. Az arany mezőbe úsztatva rekesz-zománcos technikával, a trónoló fáraót gyengéden megérintő felesége színes jelenetét készítették az ötvösök.

Kr. e. 530 körül készült a Stuttgart melletti Hochdorfban, halomsírban feltárt, etruszk kultúrkörbe illő fejedelmi sírlelet, amelyben Észak-Európa legrégebbi bútorát találták meg. A 275 cm hosszú, tömör támlájú, nyolclábú kline, mai szóval alvópad vagy kanapé, vasvázon bronzlemezből készült. A támlán poncolt technikával, harci fogat és harci táncjelenetek láthatók. Legérdekesebb a nyolc láb, amely valójában nyolc gurulni képes korálgyönggyel ékesített kerék, amelyeken egy-egy korálgyönggyel ékszerezett bronz emberfigura „monociklizik”. A sírlethez hatalmas, bronzfigurákkal díszített bronzüst, teljes étkezési bronz edénykészlet és bronzborítású négykerekű fejedelmi harci szekér is tartozik. A felsoroltak mind ötvös remekművek. A fentiek legközelebbi technikai analógiája Rómában a Museo Nazionale Etrusco-ban látható, ember és madár sorozatokkal díszített, bronzlemezekkel burkolt, tömör támlájú trónus, ugyanabból az időből.

A Krisztus születése körüli időből talált kline Rómában a Capitolium Múzeumban látható, a lábak tárcsái, a fekvőlap élei és a könyöktámaszok ember és lófejes végződése készültek ötvös kéz által, bronzból.

Bizánc drágakövekkel és gyönggyel ékes, aranyozott ezüst királyi trónusairól, a ravennai Sant’ Apolinare Nuovo templom mozaikjainak Mária és Krisztus trónusai, vagy a római Santa Maria Maggiore templom mozaiképei adnak hírt.

Franciaország központi régészeti múzeumában, a St. Germain en Laye reneszánsz királyi kastélyában látható az az aranybetétes, ollós vasszék, amely egy „hercegi leányka” sírjából került elő. Ott ebből a bútor fajtából csak egy van, azonban a Balaton déli partján, Zamárdiban, ahol négyezer fölötti sírt számláló óriás avar temető lelőhelye található, öt ilyen ezüstbetétes ollós széket, trónust találtak, ami több, mint ami másutt található Európában.

A korai bronztrónusok legjelentősebbike, az Aachenből eredeztetett, karoling Dagobert király ollósan összezsukható, oroszlánfejes bronztrónja, amelyet a VIII. századra datálnak, lehet, hogy korábbi. A trónus a Francia Nemzeti Könyvtár Érmekabinetjében, Párizsban van. A gyulafehérvári székesegyház XI. századi lunetta kődomborművén Krisztus trónusa ollós és oroszlánfejes.

A bútortörténetben, egyes korszakokban az ötvösség, a fémdíszítések sűrűsödnek, máskor szünetelnek. Két fő „ötvös korszak” emelkedik ki, az egyik 1650 és 1730 között virágzott a barokk korszakban. 1730 és 1790 között az ötvösség fabútorok ornanentális kiegészítő szerepét töltötte be. Az ötvösség második uralkodó korszaka, amikor a fabútorok teljes elemei bronzból készülnek, 1798 és 1825 között, a késő directoire és empire stíluskorszakban csúcspontot ért el.

Ábrázolásokból ismerünk bronz kandeláber oszlopos reneszánsz baldachinos ágyat, Vittore Carpaccio 1491-ben készült „Szent Orsolya álma” című reneszánsz festményéről. 1500 körül készülhetett Carpaccio „Szent Ágoston látomása” című festménye, amelyen az ókeresztény egyházatya író, falra támaszkodó, zöld bőrbevonatú íróasztalának egyetlen lába aranyozott bronz kandeláber oszlop. Lehet, hogy a festő a késő római korra is utalni akart a két szent esetében. Carpaccio műszakilag precíz, tervrajzszintű, épület-, enteriőr- és bútorábrázolásokat készített festményein. Giulio Romano építész és festőművészől Mantovából, szobros, szőlőindás-fürtös rómainírcsosz, baldachinos bronzágy tervrajz is fennmaradt az 1530 körüli időből.

A kabinetszekrények a bútorművészet ékszerszámba menő legértékesebb darabjai, kis fiókjaiba, titkos fiókjai-ba ékszereket, aranypénzeket és fontos iratokat tartottak. Általában a hálószo-ba berendezése volt, hogy a tulajdonosa éjjel is vigyázzon rá. 1640 körüli az ausztriai Rosenburg, reneszánsz várkastélyban fekete tus színezésű, tizenhat fiókos, középarchitektúrás kabinetszekrény, amely fiókhomlokai, oszloptörzsei és lábazatai, vörösmárvány hatású teknősbékapáncél szaruból van. A fiókok keretein a középarchitektúra oszlopfői és oszlopcsizmái, szobrai és ol-dalfogantyúi már ötvösművek. Az előbbivel azonos beosztású az a tizenhat fiókos, középarchitektúrás, 1650 körül készült, a sárospataki várkastélyban látható, csavart asztallábú, firenzei pietre dure, márvány inkusztrációs fiók és ajtólapú kabinet szekrény, amelynek ötvös ornamentikái is hasonlóak az előbbiekhöz. Ennek a sárospataki bútor-nak van ajtaja, amelynek belsejét is ékesítették, sűrű ötvösművel.

Az ötvösségnek a bútorokon való fokozódó térhódítását mutatja a párizsi Iparművészeti Múzeum 1650 körüli kabinetszekrénye, amelynek belső ajtó- és fiókfelületeit teljesen elborítják az ezüst domborműlemezek. A budapesti Iparművészeti Múzeum őrzi Esterházy Pál nádor családi címeres, ezüstözött sárgaréz hercegi trónuspárját, amely az 1687. évi beiktatására készülhetett. 1699-ben készítette Andrew Moore ötvösművész III. Vilmos angol király megrendelésére a windsori királyi kastélyban őrzött ezüst, szoborlábú, címergravírozással ékesített fali asztalt és fölötté az ezüstkeretű, címeres oromzatú falitükröt.

A vörös teknőspáncélszaru, ébenfa, sík ezüstornamentika, aranyozott bronz építészeti tagozatok alkalmazá-sában a legjobb bútorműves a XIV. Lajos francia királyi udvarában működő André Charles Boulle (1642–1732) volt. Négy fiával dolgozott élete végéig, és a fiúk vitték tovább a műtermet. Az aranyozott ezüstlemezeket és a teknős-szarukat a síkornamentikákhoz anyagvesztéség nélkül vágták ki, ami által bútorpárokat alkotottak, ahol az egyik bútor a párjának mintanegatívját kapta. A Louvre-ban látható két-két alacsonyszekrény páros, amelyen ezek a pozitív-negatív kapcsolatok szemlélhetők. Magyarország Boulle kabinetszekrénye Sárospatakon látható, amelyet II. Rákóczi Ferenc kapott XIV. Lajostól 1713 körül. A bútor vörös teknősszarú alapon és kék alapon is, sűrű sík ezüstornamentikával készült. A fiókokon, ezüstlapokon, kínai figurák között aranyozott bronzkeretben lapis lazuri kő, a középajtón turbános előkelők tevékkel állnak, az oromzatban Athene Parthenos ezütlemez képe látható.

Európában másutt, így Antwerpenben is készültek Boulle-bútorok Hendrick van Soest műtermében. Ausztria ötvös közreműködéssel készült monumentális bútora, a Linz melletti Szent Flórián Ágoston rendi kolostorának császári vendégterem sorában a linzi püspök termében álló hatalmas tabernákulum szekrény, 1710 körül készülhetett, a Jegg műteremben, Leonhard Sattler remekeként. Itt is teknősszaru és Boulle ezüst és cin síkornamentika készült, az élek és az oszloptagozatok sárgaréz-ből és ébenfából készültek. A bútor oromzatába négy felhúzó-s, kilenc rézszámlapos csillagászati óra épült be. Az angliai Stourhed kastélyban monumentális kabinetszekrény áll, amelyet a ház ura 1742-ben vásárolt Firenzében. Diadalív talapzatán V. Sixtus pápa domborművét tartják az angyalok. A bútor tagozatai és sík felületei színes féldrágakövekből állnak. Az oszlopfők, lábazatok és tizenkilenc szobor készült aranyozott bronzból.

Az 1750 és 1780 között, a rokokó és a copf stílusú fabútorok ornamentikái aranyozott bronzból készültek. Boulle után, Jean-Henri Riesener (1734–1806) iparművész emelte a bútorművészetet újra a csúcsteljesítmény rangjá-ra. A Windsori kastélyban őrzött, 1787 körül készült ékszer-kabinetszekrény dús ornamentikái, domborművei, puttó és kariatida szobrai aranyozott bronzból készültek.

1789-ben acélból, aranyozott bronzból, ezüst inkusztrációval készült toalettasztal tükörrel, fedeles krátervá-zával, gyertyatartóval és székekkel az orosz Tula vasműben, mint ötvös vasremek. Ezt a filigrán, késő copf stílusú bútoregyüttest II. Katalin cárnő vásárolta meg és ajándékozta Pál trónörökös feleségének, Mária Fedorovná-nak, a kiváló bútortervező iparművésznek. Ezért a bútoregyüttes ma Pavlovszk cári kastélyában látható.

1798 és 1825 között virágzott a római régészeti leletek tanulmányozásán alapuló empire stílus. Az Esterházy családtól, II. Miklós herceg idejéből származó néhány elsőrangú empire bútor van az Iparművészeti Múzeum gyűj-teményében. Az egyik egy vöröses mahagóni fájú, márványlapú fali asztal, amelynek építészeti műrészletei, jön oszlopfője, frízmintái aranyozott bronzból készültek. Egy másik, egykor tükör alá tartozott, tükrös konzolasztal pár-kányának ghirlandjait, koszorúit, valamint az ébenfa szányas szirénszobor lábait, aranyozott bronz ornamentikáit, P. Ph. Thomire császári ötvös készítette.

A casertai nápolyi királyi kastélyban nagyméretű, római harci sátrakat idéző, empire baldachinos ágyakat tanulmányozhatunk. Az aranyozott bronz ornamentika rátétek itt is sűrűn öltöztetik az ágyakat.

Boulle stílusában 1850 után újra több országban készítettek bútorokat ötvösök közreműködésével, de már gé-pek által felgyorsult módon és olcsóbban is. A vörös teknőspáncél, a réz síkornamentika és a bronzhermák ekkor is jelen vannak a bútorokon.

1858-ban Liszt Ferenc tisztelői Bécsben neorokokó stílusú ezüst zongora-kottatartót készítettek a mester szá-mára. Középen Liszt profiljának domborműve, körülötte zenekari hangszerek és kották, alatta karckép Bécs, Buda és Pest látképével, a széleken két-két gyertyatartó, belőlük szirének nőnek fel, hogy tartsák az egész kottatartót, amelyet Beethoven, Weber és Schubert mellszobrai koronáznak. A kottatartó lábazatán az ajándékozók aláírásai sorakoznak. A kottatartó a budapesti Régi Zeneakadémia épületében, Liszt Ferenc lakásmúzeumában látható, a Nemzeti Múzeum letéteként.

Az ötvösség 1897-től a szecessziós stílus bútorművességében újra meghívást kapott. A szekrények, tálalók ajtó-zsanír pántjai bútorművészeti főelemmé transzformálódtak és ezek vörösréz-ből vagy sárgaréz-ből készültek ötvösök közreműködésével. Faragó Ödön, Nagy Lázár, Horti Pál, Spiegel Frigyes, Bíró Antal tervezők műveinél uralkodnak a zsanírpántok.

Rómában az EUR hivatali épületében láthatunk egy 1930 körüli modern padot, amelynek széles hullámozó bronz támlája van, ez műalkotás.

A közelmúlt példája a bútorművészet és az ötvösség kapcsolatára: Király Fanni ötvös-iparművész, az Iparmű-vészeti Főiskola 1995 és 1997 között 5. és 6. éves mesterképző hallgatója, jelentkezett textil és bőr szakos hallgatók-kal együtt, az általam, eredetileg a belsőépítészek számára tartott hetven órás, történeti belső tereket, bútortörté-netet előadandó kurzusra. Diplomamunkáját is ehhez kapcsolódva kívánta készíteni. Ötvösműrészletekkel felépített baldachinos ágy tervezését tűzte ki célul. Akkor, mint a Műemlékek Állami Gondnokságának az alapító igazgatója, a feladatot élővé tettem. Az intézményünk működtetésében lévő fertődi-eszterháza-i kastély jövőbeni vendégso-bája részére, a kastély hangulatához illő művészeti színvonalú, de „XXI. századi” baldachinos ágy megépítése lett tehát a feladat. A baldachinos ágy elkészült, kiállították az Iparművészeti Múzeumban, majd Eszterházán a fő vendégszobába került, és azóta is ott tölti be funkcióját.

Az enteriőrművészet történetének bemutatott példái és a közelmúlt élő példája bizonyítják, hogy az ötvösség az enteriőrben mindig a magas művészi igényesség előmozdítója, érdemes élni vele.

Adriai-tengerőbőlben Kotor,
a katedrális románkori ezüst
oltárretablója a balbachinos oltáron

„Szent Zsigmond hermája”,
mint oltárretabulum;
1420 körül; arany, vörösréz;
Magyar Nemzeti Múzeum

Hauszmann Alajos,
Korb Flóris, Giergl Kálmán:
a budapesti volt New York
Biztosító Palota kávéházi
páholyrácsai;
1895; aranyozott bronz

Hauszmann, Korb,
Giergl: budapesti New
York Biztosító Palota
kávéházi csavart
oszlopainak bronz
csizmái; 1895

Hauszmann Alajos:
a Budapesti
Igazságügyi Palota
aulájának bronz
állókandellábere;
1896

Vaux le Vicomte,
tűzikutya tornyok,
a kastély egyik
kandallójában;
1661; bronz és ezüst

Keszthely, Festetics kastély
díszterme, szobros kandallóóra;
1896 körül; aranyozott bronz

Ybl Miklós tervezte, romantikus stílusú,
saját leánykérő órája;
1851; Magyar Építészeti Múzeum

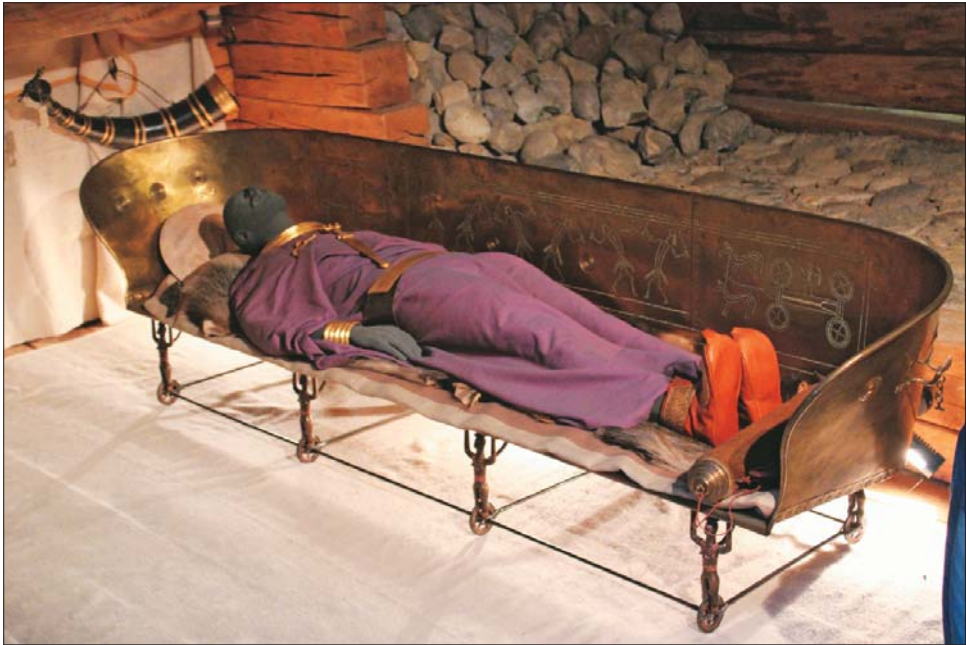
Hat kanál, „BL” monogrammal;
 reneszánsz, 1510 körül; aranyozott ezüst;
 Magyar Nemzeti Múzeum

Korsó a Seuso kincsből, Gárdonyból;
 kr. u. 400 körül; későrómai kori triclinium
 ebédlő lépcsőskredencia ezüstedény
 készletének díszedénye; aranyozott ezüst

Vaux le Vicomte,
 díszedények
 kiállítására szolgáló
 lépcsőskredencia,
 1600-as évekből való
 aranyozott ezüst
 tálakkal, előtte
 italhűtő
 medencetállal

Hochdorf/Stuttgart,
 fejedelmi bronz kline,
 8 kerekező, korálbetétes
 emberszobor lábbal; etruszk
 kultúra, kr. e. 530 körül;
 tudományos másolat
 Hochdorf múzeumában

Kottatartó,
 Liszt Ferenc tisztelői közös
 ajándéka a művésznak;
 1858; ezüst; Bécs,
 Magyar Nemzeti Múzeum
 letéte, Liszt Ferenc
 Lakásmúzeumában
 a Régi Zeneakadémia
 épületében

Esterházi Pál nádor, hercegi trónusa;
1687 körül, ezüstözött domborított
sárgaréz, bársony kárpittal,
Iparművészeti Múzeum, Budapest

Baldachinos ágy az Eszterházi kastély vendégszobájához;
Király Fanni ötvösművész diplomamunkája; 1995-1997

Szerves ornamentika

■ Jánosi János

Az építészet egyik alaptémája a kezdetektől fogva az ornamentika. Elképzelhetetlen volt építészet, épület, díszítés nélkül. A modern kialakulásával ez az alapállítás megkérdőjelezni látszott. A századfordulóval kezdődően igény született a művészetek újraértelmezésére. Hosszú elemző folyamatok végeként mára általánosan elfogadható tételnek tűnhet az építészet terén, az építészek körében az úgynevezett épületdíszítés pejoratív jellege.

A művészet megújítás igényének kétségtelen, hogy valós, mély szellemi gyökerei vannak. A modern ember elidegenedése, a természeti kapocs elvesztése, a materializmus megjelenése új helyzeteket teremtett az építészet terén is. A régkorban használt építészeti formák nem tudtak választ adni a felmerült kérdésekre, jelentéstartalmuk elveszett, az ornamentikát mintakönyvekből vett „díszítésként” kezdték el használni, a szív vitte tovább a formákat, de ez a fajta romantika nem tudott megfelelni a kor kihívásainak. A „modern” építészet ezen ellentmondás feloldásaként kezdett új utakat keresni, de az élet minden területén beindult ez a folyamat. Mára viszont úgy látszik, hogy ezen folyamat végeként a mosdóvízzel a gyermeket is kiöntöttük. A valós szellemi útkeresésből – amikor még a modern útkeresők másfajta felfogásban, de a díszítést az építészet egyik alapelemének tekintették (Frank Lloyd Wright Testamentuma) – mára eljutottuk a ciki kategóriájához, pedig ez véleményem szerint csak a szellemtelenség takarója. A nagy igyekezetben a kialakult hamis ideológiák között az internacionalizmus gondolata az építészet területére is begyűrűzött, pedig ezen gondolat hátterében valaha az egészre, egyetemesre való törekvés állhatott. De elfelejtődött az az alapállítás, hogy bizonyos szellemi, útkeresési tartalmakat nem lehet összekeverni. Először is önismeretre van szükség, ebből kiindulva érthető meg, hogy hova születtünk, mi is a dolgunk a világban, és ezen alaphoz lehet valódi nemzettudatunk. Ezen nemzettudatból kiindulva lehetünk európaiak és európaiként világpolgárok. (Honnan jöttünk?, hová megyünk?, miért vagyunk?)

Ha a dolgok lényegére akarunk látni, érdemes újra a kezdetekhez visszanyúlni, a mai „divatos” letisztult, egyszerű formák eredetét érdemes az őskor embere környezetében is megtalálható, nem avuló formákban keresni, de ilyen például a népművészet is. Ősképek ezek, melyeket nem ki-, hanem megtaláltak a régmúlt emberei, hogy modellezni tudják a világot. A szerves gondolkodás lényege a világ egységes egészként történő értelmezése, hogy részként is egésznek érezhessük. Ebből következik számomra, hogy az alap az eredendő, természetes, szerves műveltség és a magyarságnak a mai napig megmaradt, létet is szabályozó gazdag műveltsége, amely a mai napig őrzi a természettől szinte teljesen elfordult, elidegenedett társadalmunk újjászületésének lehetőségét, és jelentéstartalmánál fogva nemzeti valóságában is magán hordozza az egyetemességet.

Mindezeket az építészetre vonatkoztatva az épületek gondolati alapját az ősképek, népművészeti jelek adhatják, és ebben a gondolatmenetben az ornamentika (forma, design) nem kitalált, hanem újra megtalált elem lehet, egy adott gondolat szerves része és nem „díszítése”. Részben ezen objektív alapokra épülő gondolkodásba a szubjektív elemekre is épülő szépség eszméje kell, hogy beleszövődjön, mert ha ez a szívvel átszőtt gondolkodás kimarad egy adott épülethöz (amit sokszor láthattunk a modern építészet kapcsán), akkor csak a száraz látszat-valóság marad, mely az emberek természetes, belső szépérzékének elfogadhatatlan lesz.

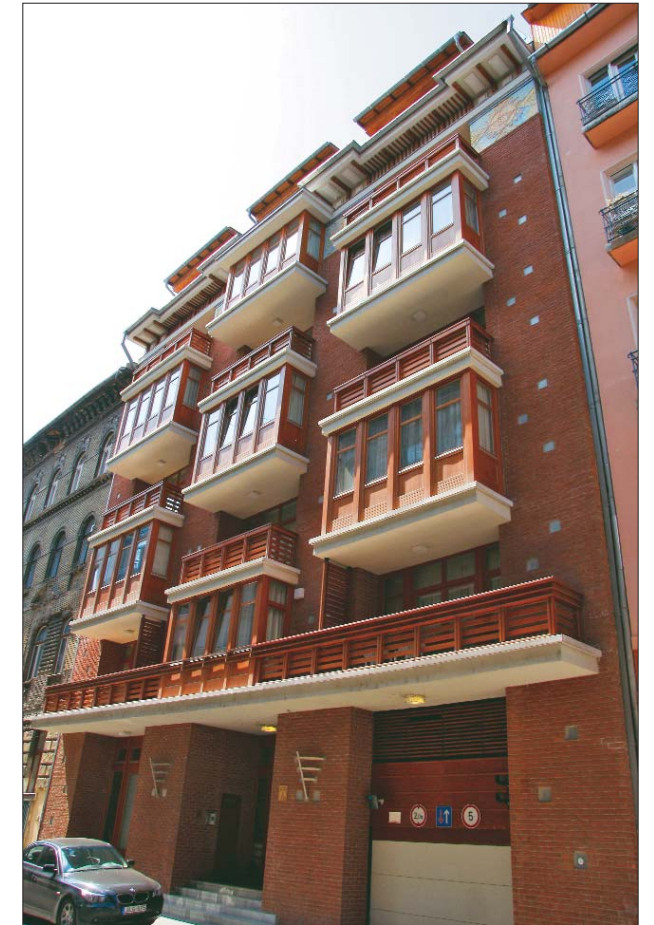
Számomra a magyar népművészet, a Makovecz Imre népművészeti formákat elemző naplója, illetve Molnár V. József: Vázlat a természetes modellezéshez című tanulmánya adta, adja az egyik kiindulási alapot. Makovecz

naplójának egyik lényege azon „felfedezés”, hogy a különböző népművészeti, síkbeli ornamentikák térbeli (magasabb) jelentéstartalommal bírnak (a narancs-gömb-spirális irányban történő meghámozása kiterítve a honfoglalaskori tarsolylemez mintáját adja). Molnár V. József elemzésében a síkbeli „forgó rózsza” ősképi motívumok és népművészeti jelek (svasztika, jelentése a szanszkrit sznaszti-boldogság, termékenység szóra vezethető vissza) látszólagos forgásuk következtében térbeli jelentéssel bírnak, a nem látható, de a forgás által kijelölt függőleges tengely az éggel köt össze. A mozgást a magyar illetve keresztény kultúrkörben a nap és a hold időbeni változása jelenti a svasztika helyett.

Ha ezeket tekintem kiinduló pontnak és alkalmazom építészeti alapként, az épület tömegformálására vonatkozó újszerű kiindulási pontokat kaphatok, és ebben a modern építészeti ornamentika nem díszítésként jelenik meg, hanem az adott alapgondolat szerves részeként és annak kifejező eszközévé válhat. Ezen egységes gondolkodásban, a teljességre való törekvésben az épület lételeme a társzművészetekkel való kapcsolat. Ahogy ez a népművészetben mindig is így volt.

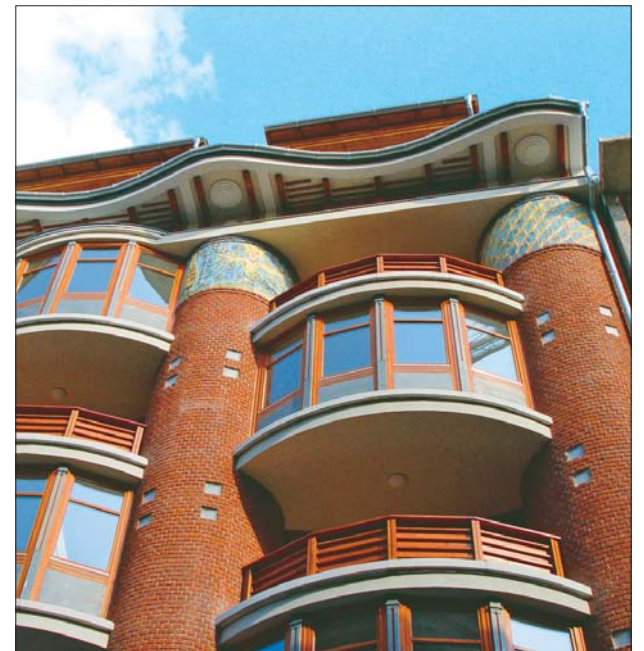
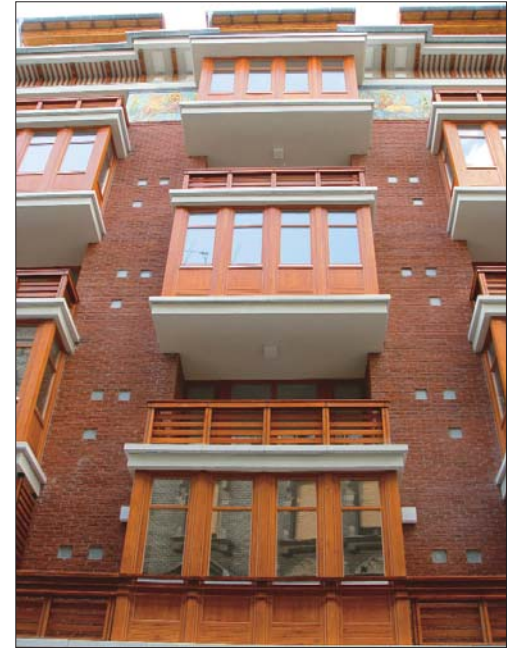
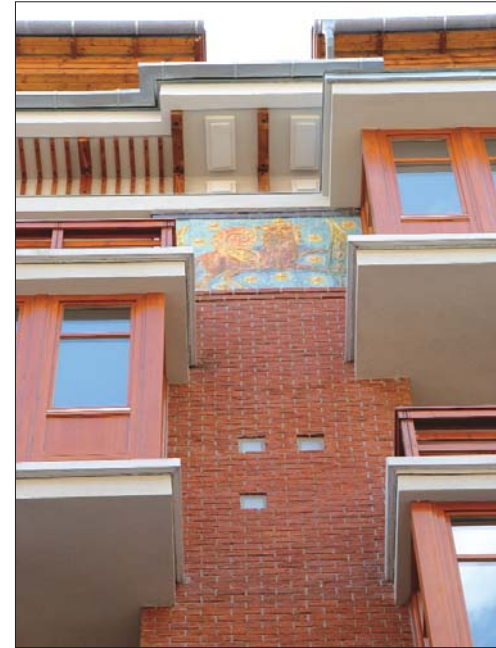
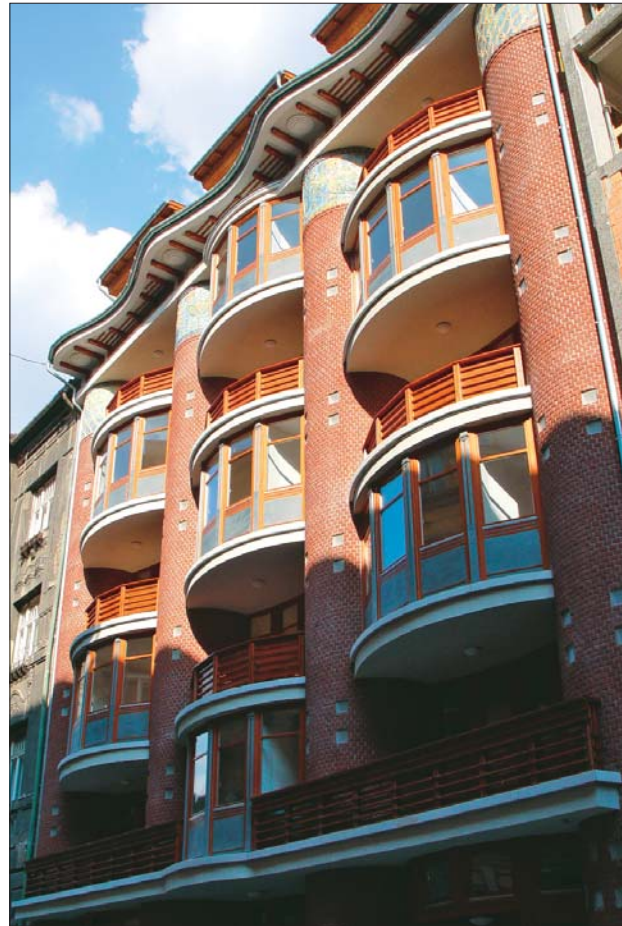
*Budapest, VI. kerület, Lovag u. 8.,
két utcára néző 72 lakásos társasház*

Kerámikus társzművész: Kun Éva

*Budapest, VI. kerület Weiner Leó u. 7.,
két utcára néző 72 lakásos társasház*

*Budapest, VI. kerület, Lovag u. 8.
és Weiner Leó u. 7.;
a társasház belső udvara*

Ötvösművészet, mint társművészet a belsőépítészetben „Egy életpálya tükrében”

■ Szenes István

Amikor megkaptam a megtisztelő felkérést, hogy a konferencia keretén belül tárjam fel az egymástól elválaszthatatlan két műfaj mai kapcsolatát saját munkásságomon keresztül, miután örömmel vállaltam, a témába elmélyedve azonban rá kellett ébrednem a feladat összetettségére, nehézségeire.

Mi a szerepe, vagy egyáltalán van-e szerepe társművészeteknek, ezen belül az ötvösművészetnek a kortárs építészetben, belsőépítészetben?

Van-e hatása a külföldi irányzatoknak, vagy van-e mód a hagyományok megőrzésére, vagy azokra való építkezésre?

Divatos-e napjainkban az ötvösművészet?

Merre fejlődjön a különböző terekben a társművészetek bekapcsolása, milyen anyagok lehetnek, amelyek szervesen épülhetnek a belső terekbe vagy kiegészítő, önálló művészeti alkotásként jelenjenek meg a belső terek díszítéseként?

A számos kérdés megnyilvánulására meg kellett vizsgálnom saját alkotói elképzeléseimet, filozófiámat, és valóban egy múltbéli utazást kellett elvégezni, hogy az elkészült alkotásokban meglegjem a válaszokat. Szerencsés időszakban végeztem el a főiskolát, ahol Pogány Frigyes irányítása mellett Szrogh György, Németh István, Jurcsik Károly, Jánossy György építészeti szemlélete megkövetelte a hallgatóktól az átfogó gondolkodást és a társművészetek bekapcsolását. Már évközi feladatainkban otthonosan kapcsoltuk össze a textil, üveg, kerámia, ötvös szakokon működő társaink munkáit a magunkéval, és persze ekkor születtek meg a későbbi évtizedekben kibontakozott emberi, szakmai barátságok. Örömet jelentett bepillantani a társszakok folyamataiba, és együtt felfedezni az iparművészet lényegét, az anyag-szellem, a gondolat és a kézügyesség, a gép és a kézimunka különbségeit és a funkcionális tartalomban kibontani az egyedi gondolatokat, a művészi értékeket. Igen, jó volt a szellemiség, amit kaptunk, és amelyet a későbbiekben kamatoztatni lehetett.

Szerencsésen alakult életem, mert a KÖZTI tervezőintézetben szinte azonnal önálló feladatokat kaptam. Az akkor épülő budavári Hilton szálló olyan hatalmas és kiemelt munkát jelentett a vállalatnak, lehetőséget adott az összes belsőépítésznek, hogy egy-egy teret, éttermet vagy lobbyt egyedül kellett megoldanunk. Bedobtak a mélyvízbe, de ezzel lehetőséget kaptam én is alkotói vénám kibontakoztatására. Néhány különterem mellett (Matthias Rex–Beatrix terem) a tetőtérben található ún. Trubadúr bár tervezését végeztem el. Különleges organikus teret formáltam, amely barlangszerűen, lágy vonalakkal kialakított, cseppkőszerű csúcsokkal bontja a mennyezetet. A vörös velúr szövet fal- és mennyezetburkolat erősítette a buja hangulatot. A belső tér meghatározó eleme volt az a páncélsodrony álmennyezet, amelyet a mennyezeti csúcsokra függesztettünk. A rejtett fények, a puha vörös térben meg-megcsillanó fém sodronyszőnyeg sejtelmes, egyedi hangulatot teremtett. A tervet meg kellett valósítani. Simai Lajos barátom – akivel már a főiskolán is voltak közös munkáink – zseniálisan találta ki az egész gyártási

folyamatot. Speciális gépet szerkesztett, amivel képes volt egymásba kapcsolni a számtalan karikát, közel 100 m²-en. Kézműves módon, ötvösművész ambícióval olyan művet alkotott, amely a tér kiemelkedő elemeivé vált, és amelyet az amerikai megrendelők is ámulattal fogadtak. Simai Lajos olyan egyedi alkotást hozott létre, amely szemléletében azonosulni tudott a belsőépítészeti koncepcióval, tökéletesen tudta azt megvalósítani. A finom árnyok, a gondos megmunkálás nem csak vizuális élményt hoztak, de a technikai megvalósítás is hasonló gondossággal készült. Számomra akkor bebizonyosodott, hogy ha harmonikus viszonyban, azonos szemlélettel alakítjuk és találjuk ki a belső tereket alkotótársainkkal, annak egységessége, összecsiszoltsága csak jó eredményt szülhet.

A Hilton tűzkeresztsége megerősített abban a tudatban, hogy milyen elengedhetetlen a társművészet szerepe az építészetben. És ez nem csak az ötvös alkotásokra, hanem a textil, üveg, kerámia stb. alkotásokra is vonatkozik. Keresem a válaszokat az elején feltett kérdésekre. De hiszen a Hiltonos tapasztalat sok fontos tanulssággal szolgált:

- fontos az alkotók személyes harmóniája;
- fontos a koncepcionális azonosulás;
- fontos az alkotói alázat a közös munka érdekében;
- fontos a megfelelő szakmai ismeret és rátermettség;
- fontos a megbízók által adott szabadság.

Meg kell találni a kor és a környezet minőségi igényét. A fenti Hilton is igényelte az ötvös szakma aprólékos, részletmegoldásokkal kimunkált igényességét, csak át kellett fordítani arra a nyelvre, amit a feladat kívánt. A nagy anyagismeret, a technikai felkészültség, a képzettársítás adománya is új szintre emelte az ötvösség ősi szakmáját, művészetét. Nagy adománya volt a 70-es éveknek ez az épülő szálloda, mert szinte az összes művészeti ágat ellátta feladatokkal. Az ötvösök gyártottak lámpákat, világító térrácsot, pultokat, díszített ajtóbetéteket. Hiszen kellett az egyedi hang és stílus, és akkoriban Magyarországon még nem voltak elérhetők a nyugati világ fejlett technikájával készített termékei. Simai Lajossal a későbbiekben is sok munkát csináltunk együtt.

Számos olyan feladat, munka talált meg az elmúlt évtizedekben, amely részben azért, mert műemléki felújítás vagy rekonstrukció révén igényelte a cizellált részletmegoldásokat, az elmúlt korok megidézését, másrészt lehetővé tette a standardtól való elrugaszkodást. Mindig fontosnak ítéltam meg a kortárs művészet bekapcsolását a belső terekben, de mindig azzal a reménnyel és akarattal, hogy több legyen a díszítésnél... Szinte minden munkámban fontos volt valamelyik társművészeti ág bevonása, amelyet mindig a téma határozott meg. Igaz, hogy a törvények is lehetővé tették a képző- és iparművészet bevonását, melyek mértékét mindig a beruházás mértéke szabta meg, de nem volt elképzelhető egy irodaház, színház vagy bármely kulturális intézmény megépítése művészeti alkotások nélkül.

A szép feladatok közül is kiemelkedik a Veszprémi Petőfi Színház rekonstrukciója, amelyet életem egyik – ha nem a legnagyobb – csúcspontjának tekintek. A közel tíz éven át tartó küzdelem számos politikai és koncepcionális ellendrukker ellenére megvalósult, és a mai napig meglepően jól működik. Ebben az épületben sikerült olyan kiváló művészekkel együtt dolgozni, mint az üveges Horváth Márton, a textiltervező Szenes Zsuzsa és Gönczi András, Szekeres Károly keramikus művész, Simai Lajos és Albert András ötvösművészek, csak hogy a legismertebbeket említsem. A Medgyasszay István által 1906-ban tervezett épület féltett műemlékeink egyike. Olyan korát meghazudtoló újításokkal, mint a vasbeton mellvédek, ablakok és egyéb szerkezetek, amelyek forradalminak tűntek anyaghasználatukban, és formavilágában átmenetet képezett a magyar szecesszió és a magyar eredetet kereső motívumvilág között. Egy szinte romjaiban heverő, lelakott épületet kellett használható, szép, korszerű színházzá teremteni, és olyan infrastruktúrával ellátni, amely sokáig bírja az idő múlását, a technikai fejlődéssel együtt.

Számtalan kompromisszumot kötöttünk Szendrő Péter építész kollégámmal együtt. Kerestük azt a hangot, amelyben felfedezhető az eredeti üzenet, de megszólal a mai korunk zenéje is. Megpróbáltuk felidézni, megidézni Medgyasszay szellemét, kerestük a folyamat fonálát, hogy úgy legyen szép, hogy ezt ő is felvállalja! Kicsit misztikusnak hangzik, de minden műemlék szerintem akkor szólal meg a mai ember számára használhatóan, ha úgy teremtyük meg az újat, hogy az eredeti kiemelődik és harmonikusan lép át korokat... Fantasztikus egyeztetéseket tartottunk, hiszen voltak adottságok, volt egy építészeti koncepció, és adottak voltak a nagy egyéniségek, a művészeti elképzelések, amiket össze kellett hangolni, stílusban kellett tartani, hogy ne boruljanak az egyensúlyok. Minden alkotó átéli ezt az izgalmat, a teremtés izgalmát és felelőségét, egyben végtelen örömet és boldog érzését!

Mindenki nagyszerű munkát végzett, de az elsők között is kiemelkedőt teljesített Albert András ötvösművész, aki hatalmas szívével és munkabíráásával, szakmai ismeretével nagyszerűt alkotott. Az eredeti korlátok újraformázása és öntése kiváló szakmai munka volt, de a főlépcsőház forgáspontjába elhelyezett csodálatos világító kandeláber a színház emblematikus elemévé váltak. Úgy lett az eredeti lépcsőház részévé, a Nagy Sándor által készített hatalmas üveglak társává, hogy organikus formájával, igazi szecesszióra mutató, felnyíló-elforduló virágra emlékeztető rendszerével még rangosabbá tette a színházépületet. Mai volt, korszerű, mégis szívmengetően idézte meg az épület születési idejének hangulatát, esztétikáját. Erősítette azokat az új elemeket, amiket a belsőépítész koncepció megálmodott: a falakat csipkeszerűen beborító fehér, plasztikus Zsolnay-kerámiát, a mályvaszínű márvány padozatot, a kort idéző fekete lakk kazettás ajtókat és az eredeti vasbeton gerendák közé szigorú Simai-vázon függő, csodálatos Horváth Márton-féle üvegszirom lámpatesteket.

Rettegtem, hogy sok lesz, hogy nem tudjuk féken tartani a sárgaré elburjánzását, a művészi kiteljesedés önálló materializálódását, hiszen ahogy lassan a befejezéséhez közeledett az építkezés és minden a helyére került, és ami eddig csak terv, elképzelés volt, most nap nap után összeálló valóság. Egyszerre kétségek gyötörtek. Azután, amikor minden együtt volt, valahogy eltűnt belőlem a félelem.

A Veszprémi Petőfi Színház 1987-ben készült el. Azután hamarosan megváltozott minden. A kinyílt kapukon beáramlott a világ. Előzőnlött bennünket a sok új termék, tárgy, forma, szemlélet. A 90-es években önálló stúdiót alapítottunk, ahol hasznosítottuk a KÖZTI-ben megszerzett tudást. Új munkakapcsolatok születtek és a régi megbecsült megrendelők is megjelentek. A középületek, bankok, irodaházak építésénél egyre kevesebb pénz és igény lett a művészeti alkotások épületbe helyezésére. Előtérbe került a design, a globális világ trendje, ami a divatos formák és anyaghasználat mellett valahogy anakronisztikussá tették a „hand made” tárgyakat, iparművészeti alkotásokat. A tömegtermékek, a trendi enteriőrök más jellegű szellemiségből táplálkoztak. Amennyire az üveg, textil, fa, mint anyag rá tudott hangolódni a modern gondolkodásra, addig az a fajta szemlélet, amit az ősi technikát felvonultató ötvös- és kerámiaművészet hordoz, nem tudott felzárkózni az igényekhez.

Pedig születtek figyelemre méltó alkotások, amelyek gondolatisága, anyaghasználata, technikai szintje a legmagasabb igényeket is kielégítették. Kálmán László Nemzeti Színház kupolája vagy a Gresham-palota pultja – és említhetnénk tőle igen sok magas színvonalú, igényes munkát. Vagy Albert András kiváló lépcsőkorlát kandeláber együttesét, amit a budapesti V. kerületi Polgármesteri Hivatal Erzsébet téri székházába tervezett, vagy akár amit a Közlekedési Múzeum előterébe készített. Szívesen említem Schusztter István újszerű és előremutató halogén lámpatesteit, csillárjait, amely az MKB Központi Székházát ékesítik, és érdekes kontrasztot mutatnak a rekonstruált neobarokk, eklektikus stukkómintás terekben.

Mielőtt megszületnek a válaszok a dolgozatom elején feltett kérdésekre, szeretném bemutatni még egy olyan alkotásunkat, amelyben sikerült ismét a társművészeket felvonultatni. A Rákóczi úton, az 1900-as éves elején épült Palace Hotel hosszú évek hányódása után 2002-ben megújult. Szendrő Péter építész barátommal együtt küzdöttük végig a rekonstrukció folyamatát. A külföldi tulajdonos és a francia ACCOR csoport olyan Novotel szállodát

építtetett ide, amely a környező telkek beépítésével közrefogta az eredeti épületet, és amely magyaros, szecessziós stílusban épült. Úgy kellett itt modern, 4 csillagos standard szállodát csinálni, hogy közben meg kellett tartani Budapest egyik legpatinásabb éttermét. Az Albert András által felújított (és újragyártott) csillárok és falikarok egy olyan kor formavilágát és művességét tükrözik, amely eltűnt a mai világunkból, ellenben pótolhatatlan egységet mutat a térrel, a belső formavilággal. A hotel étterméhez kapcsolódó régi-új tereit úgy újítottuk fel, hogy visszaterítsük a térbeli motívumok, egyszerűsített formában, elhagyva az aranyozást, a rézkorlátokat és csillárokat, de más anyagból átmenetet képezve a régi és az új között.

A művészet szerepe életünkben megkérdőjelezhetetlen, mert az élet része: mint a levegő, mint a gondolat, mint Isten fogalma! Ezért nem létezik, létezhet olyan állapot, amikor az alkotó ember nem teremti meg maga körül a környezetet, amelyet mindig a számára legkedvesebb dolgokkal népesít be. Számomra a művészi kifejezőmód tükrözi az emberi lélek rezgéseit, gondolatait, hiszen az jelenik meg a környezetében. Sok minden befolyásoló tényező lehet, a földrajzi helyzettől az éghajlatig, a történelmi háttértől a fejlettségi szintig. Tehát sem az individuális, sem az alkalmazott művészet nem nélkülözhető, mert annak hiánya lelki sivárságot okoz és örömtelen életet. Ezért azon kell dolgozni – és ez az ötvösművészetre is igaz –, hogy minden alkotás legyen harmóniában a környezetével, legyen természetes része – úgy, ahogy számukra egységesen jelennek meg a történelmi stílusok formajegyei. Azok a szerencsés országok, ahol a történelmi folyamatosság adott – mint pl. Olaszország vagy Spanyolország –, bátran folyik a kísérletezés, a korszellelem visszatükrözése, még ha – fájdalom –, de túl jól sikerül.

Szerintem három út adott. Az egyik olyan egyedi alkotások készítése, amely mintegy műalkotás díszítheti a modern épületek tereit. A másik út a tárgyak, felületek racionális kialakítása, igazodva az adott környezethez, harmonikusan kiegészítve azt, funkcióval ellátottan. A harmadik út az ötvösművészet számára a hagyományok megőrzése, a mesterség megtanulása és tanítása, mert vajon ki fogja újjávarázsolni klasszikus műemlékeinket, felújítani becses, még fellelhető kincseinket, a még előttünk álló sok megmentendő értéket?

Budavári Hilton szálló

Trubadúr bár
Simai Lajos:
páncélsodrony álmennyezet

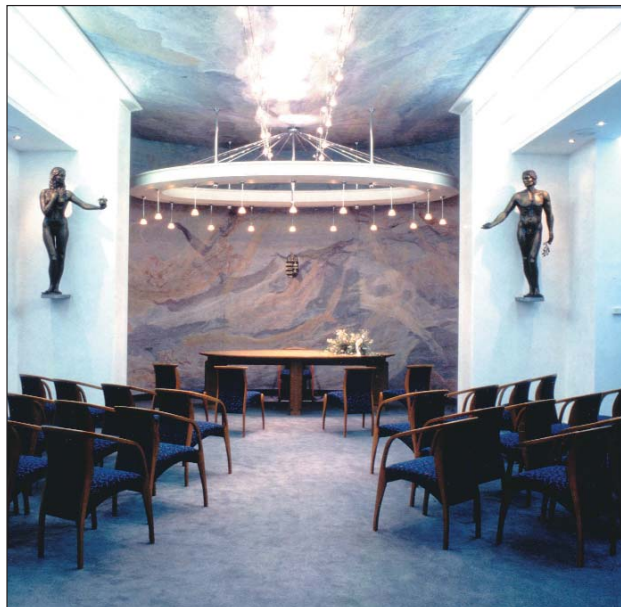

Budapest V. kerületi Polgármesteri Hivatal

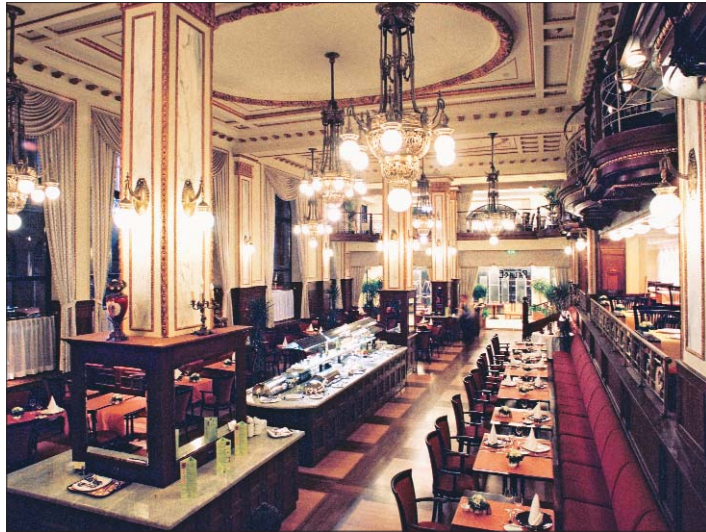
Albert András: Lépcsőkorlát, kandaláber együttes

A Közlekedési Múzeum előtere

Albert András: Világítótestek

Az oktatás szerepe az egyes „művészeti területek”, így az ötvösség fennmaradásának tükrében

■ Kovács Zoltán

Gondolataimat az ötvösművészetben és a belsőépítészetben is használatos gyűjtőfogalmakhoz kapcsoltam. Majd megpróbálom megvilágítani, hogy az oktatás léte hogyan hatott a szintén kis csoportot (mintegy 300 főt) összefogó belsőépítészeti tervezők helyzetére és annak jövőjére a mai mély recessziós időszakban.

A kiválasztott fogalmak, javarészt az ötvösséghez is kapcsolható fogalmak a:

- díszítmény, vagy a
- muráliák, majd a
- homlokzati elemek, díszítések és
- mindezek szerepe a belsőépítészeti tervezésben és a hozzá szorosan kapcsolódó ötvösség művelésében.

Díszítmény, ékítmény, díszítőszobrászat „ami nem alkotó eleme a tárgynak, róla eltávolítható”, mondja a találó meghatározás. Az alkotórészek egy egységet alkotva fejezik ki a tárgy lényegét. A díszítettség, vagy az applikáció nem alkot egy szerves egészet, így nem követendő, vagyis nem lehet az alkotói gondolkodás „szerves” része. Az ötvösség szereti, szerette a könnyen megmunkálható anyagokat (bronz, réz, arany, ezüst), vagyis ezzel az applikatív gondolkodás az alkotók részére előtérbe került. Kevesek számára volt megengedhető a vasanyag kovácsolása. A különböző hatások az ötvösséget a díszítő szobrászat irányába tolták.

A fémből készült használati tárgyak sorából a tömeggyártás és a műanyagok előretörése kiszorította a fémművességet. Ahogy a nevében is benne volt, ez egy igen „műves”, vagyis „műves” szakma volt. Szerepét tovább szűkítette az árak csökkenésével egyenes arányban, hogy a tömeggyártás az alacsony élőlátás árának csökkenésével, mindenhova el tudta juttatni termékeit, és át tudta venni az ötvösség tárgyainak előállítását. Szerepe erősödött, a mai napra sikerült kiszorítani az ötvösséget a mindennapi tárgyaink előállításának sorából. Csak az egyedi, kézi előállítású terület maradt meg az ötvösszakma művelői számára. Mint ahogy a szobrászoknak is korlátot jelent a „négy méter magassági, közbeszerzési határ”, úgy az ötvösszakmát is súlytotta a murális megbízások eltűnése. Ugyan ma egy beruházót szinte semmi nem befolyásol, hogy műalkotásokkal, vagy egyéb művészeti munkákkal gazdagítsa, létrehozott tereit. A régi rendszer, miszerint a beruházási költség 2%-ét művészeti alkotásokra kell költeni, már csak homályos emlék csupán. Ma a beruházóval a kivitelezésben, vagy a tervezésben résztvevők, szinte már nem is találkoznak, így hatásuk sem lehet, vagy csak minimális a végkifejlet alakulására.

Muráliák

A Magyar Képzőművészeti Egyetem tanóra keretén belül foglalkozik a murális technikák szerepével, művelésének, az előállítás gyakorlati lépéseinek szerepével is. A murális technikák (freskó, szekkó, sgraffito, mozaik, ólomüvegablak) négy féléves tárgy. Az nem derült ki számomra, hogy az elméletet mennyi gyakorlat követi, és mennyi az igazi, valós megbízás, amiben a hallgatók kipróbálhatják tehetségüket, rátermettségüket. Talán új kibontakozási lehetőséget jelentene az ötvösség számára, ha anyagkísérletekkel, új innovatív anyagok bevonásával és még ki

nem próbált felületek kikísérletezésével hívná fel a leendő vásárlói figyelmét. Ez a terület alkalmas volna a kreatív gondolatok bemutatására. Új lehetőségeket jelentene, ha új technológiai megoldásokkal tudnának előállni, és a területet felfrissítve új megoldásokat kutatnának. Ez azért is érdekes volna, mert a tervezők a lecsökkentett tervezési idejünkben képtelenek arra, hogy egy adott problémára új, vagy innovatív megoldásokkal álljanak elő. Ez sajnos azt jelenti, hogy adott esetben a fémek felhasználásánál az építészetben a típusmegoldások és könnyen kiválasztható, kikonszignálható megoldások felé terelik a tervezőket. Az ötvösök anyagismerete és szerkezeti érzékenysége, adott esetben nemcsak egy kis kézközelitárgy, mint pl. egy ékszer esetében megjelenő szerkezeti megoldás formájában testesülhetne meg, hanem akár nagyobb szerkezeti egységekben is megjelenhetne. A tervező szemével ez igen kiaknázatlan terület.

Homlokzati elemek

A homlokzatról eltűntek a geometriai, vagy figurális elemek. Ezek az eklektikában még igen jellemző megoldások mára már szinte teljesen kihaltak. Az épületek fogadótereibe húzódtak vissza. Az ún. modern még használja ugyan a geometriai díszítést, de inkább a tömegalakítás került előtérbe. A homlokzaton előszeretettel alkalmazott fémfelületek már igen magas szereléstechológiára és kész, kiforrott megoldásokra építenek. A kisszériában egyedileg csak egy épületre készülő megoldások eltűntek. A fent említett fémművesség és tervezői igény jól egészíthetné ki egymást.

Az önszerveződés

Az ötvösszakmának is igen fontos volna, hogy utánpótlás nevelése egy felsőfokú intézménybe visszakerüljön. Ezzel megszűnne a bizonytalan helyzete, hiszen a fiatalok képzése során előkerülnének olyan kérdések, amelyek igen fontosak a szakmai kompetenciák megértéséhez, és beillesztenék ezt az igen fontos területet is az építészeti gondolkodás mai vonulatába. A felgyorsult tervezési határidők miatt, sokszor egy építész számára nem nyújt kellő részletekre kiterjedő rálátást az iparművészeti ágak bevonása a tervezési folyamatba, így a belsőépítészekre hárul az a feladat, hogy megfelelő kapcsolatot teremtsenek a különböző területekkel. Ehhez már megtörtént az első lépés, hiszen eljutott az első évfolyam a BKF-en belül a diplomáig. Várható, hogy hallgatóink kellő rálátással keresni fogják az ötvösszakma kiválóságait, és a jövőben korosztályukon belül is találnak majd ötvös végzettségűeket.

Amikor egy szakma elkezd megszervezni létét, mint a belsőépítészek, ezzel egy idő múlva elkezd gondoskodni a jövő nemzedékéről. Sokan gondolkodnak a hogyanról, de a tettek mezejére kevesen lépnek. Fehér hollóként kezdtük el mi is az építész kamarai munkát a kamara megalakulásakor. Többben azt kérdezték: van-e itt helyünk? Az idő igazolta, hogy a legjobban döntöttünk. Szinte a kamara az egyetlen olyan szakmai szervezet, ahol az Európai Unió struktúrájához igazodva jelenik meg a belsőépítészet. A megmaradásunk mégsem volt egyesek számára egyértelmű. Folyamatos támadásnak kitéve, a tízenegyezer építész kollégánk mindig úgy gondolta, hogy a százas nagyságrendű belsőépítészet az az ő vadászterületük. Minden ami, egy épületben történik, az építészeti ügy, vagyis csakis építész foghatja össze, vagy csak az építész lehet a karmester. Mi másképp gondoljuk. Lehet egy kisebb szakma prominens képviselője is, összefogó, generál vagy átfogó szemlélettel bíró. Főként akkor, ha az adott munka jellegénél fogva erre a területre épít. Vagyis ha a lényegi elemek a belső térrel kapcsolatosak, az annak elemeire épített koncepció kialakítását célozzák meg, és e munka a feladat nagyrésztét önmagában is képes lefedni. Miért ne lehetne társtervezője a belsőépítésznek az építész, gépész, elektromos vagy szerkezettervező?

Ugyan a fejekben a régi határok megvannak, de a feladatok, a jó szemlélettel bíró alkotók majd kikövetelik maguknak a helyüket. Ha egy műemlék helyreállításánál keresni fogják a belsőépítészt, ha egy közbeszerzési pályázatot belsőépítészeti témában is ki lehet majd írni. Ha a belsőépítészt keresni fogja egy magán megrendelő is, ha éttermet, vagy irodát stb. készíttet. Ekkor és ilyen környezetben kezdtük mi el kollégáimmal (Bánáti Jánossal, Hefkó Mihállyal, Dorcsinecz Jánossal, Csavarga Rózsával és még sokakkal) egy igazi belsőépítészettel foglalkozó iskola alapjainak lerakását. A kezdet igen biztató volt. Sikerült a MAB bizottsága elé egy mások számára is elfogadható akkreditációs anyagot letenni, de nem tartott sokáig ez az öröm. Kiderült, hogy a fenntartónk (a Harsányi János Főiskola) kénytelen új fenntartót keresni, anyagi gondjainak enyhítésére. Ez a fenntartó viszont nem tudta a mi művészeti oktatással kapcsolatos igényeinket kielégíteni. Ekkor elkezdődött egy (az országban még meg nem történt) megoldás kidolgozása. A felvett és tanulmányaikat folytató és folytatni szándékozó hallgatók egy új iskolába kellett átiratkozzanak. Jöttek is mindahányan. Mivel a teljes tanári gárda felállt és egy új (számunkra is elfogadható) fenntartó által üzemeltetett főiskolához csatlakoztunk. Majd újra kellett a szakot akkreditálni.

A Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola nagy örömmel fogadta a mi három szakunkat és négy szakirányunkat, amivel mára már tizenkétszakos iskolává nőtte ki magát. Így az országban a legnagyobb művészeti iskola lettünk. Az önszerveződés a filmes szakma megújulására is pozitívan hatott. Alternatívát jelentett, jelenthet a Filmművészeti Egyetemre fel nem vettek számára, vagy ma már mondhatjuk az ide igyekvők számára. A belsőépítészet terén ez nem ilyen egyszerű. Először küzdöttünk a fennmaradással. Majd ezt követte a szakmai hangsúlyok kialakítása, és láttuk az ellenszelek igen aktív törekvését, hogy ellehetetlenítsenek bennünket. Talán az egyik nem „ellenszél” a BME belsőépítész szakmérnöki kurzusának elindítása még 2009-ben. De még az indulás előtt kiderült, hogy a végzett építészek további két évet nem akarnak iskolapadban tölteni, hiszen enélkül is végezhetik a belsőépítészeti tevékenységet.

A másik gond akkor jelentkezett, amikor egy rendelet (minden előzmény nélkül) eltörölte a belsőépítészt tagozatot, vagyis a meglévő tagság mellett új tagokat nem lehetett felvenni az Építész Kamara Belsőépítészeti Tagozatába. Ez mára megváltozott, hiszen egy másfél éves munka után el tudtuk érni, hogy az új építészeti Kódexben szerepeljen a belsőépítészet. Ez köszönhető, mind a Magyar Művészeti Akadémia és annak vezetője, Fekete György elnök úr érdekérvényesítő képességének, mind a tagozat vezetősége összefogásának. De a felettünk tornyosuló feladatok további megoldások keresésére ösztönöznek. Vagyis az az évek óta áhított kép, hogy egy, a területünkön tanulni szándékozó hallgató egy iskolában és egy számára is megfelelő közegben végig tudja vinni tanulmányait, megvalósulni látszik.

Ezzel el is értünk a mai naphoz, vagyis a MAB által 2011-ben elfogadott MA szakindítási kérelmünk és a szeptemberben elindított MA képzésünk a jövőben biztos alapokat jelenthet e szakma megmaradására, és kifejlődhet egy szakmáját értő és kiválóan képviselni tudó belsőépítész csapat az építészek számára is elfogadható módon. Ez a csoport már jól beszél nyelveket, kapcsolatokkal bír az EU-s oktatási intézmények és szakmai szervezetek felé, nyitott az új megjelenési formákra, az informatikai rendszerekben jártas, részt vesz magyar képviselői szervezetek (MMA, MÉK, MKISZ, MAOE, MABE stb.) munkájában. Akár saját irodát működtetve részt vesz a hazai építési kultúra méltó kialakításában. Részt vesz a szakmai kutatómunkában, és akár a terület oktatójaként is meg tudja állni majdan a helyét. Szerepet vállal a nemzetközi szervezetek munkájában, hogy a magyar belsőépítészet helyzetbe kerülhessen, elismertsége az EU. tagállamokhoz méltó módon jelenhessen meg. Én úgy gondolom, hogy megfelelő kapcsolódási pontot jelenthet az ötvösség számára is ez a mára már százas nagyságrendet jelentő, erős szakmai háttérrel rendelkező csoport.

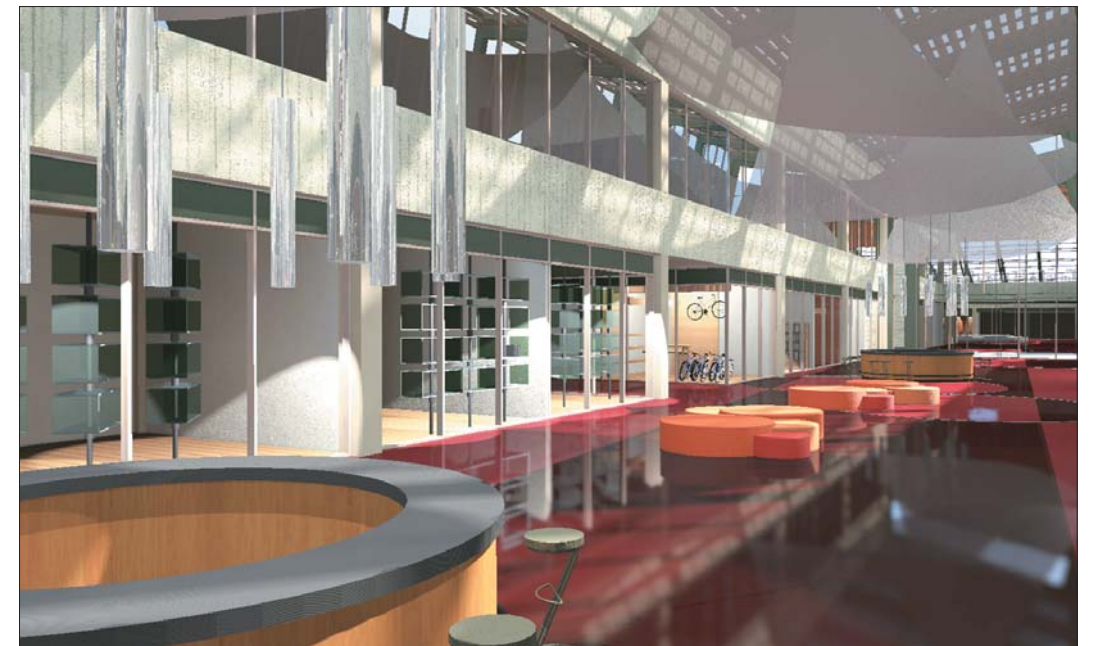
Egy rövid gondolatmenet az ötvösség oktatási lehetőségeire

Ma igen nehéz egy olyan területet megtartani az oktatásban, ami igen kevés embert mozgat meg a fiatalok körében és igen drága a fenntartása. Ma egy iskolát jól üzemeltetni tudó, gazdasági vénával is megáldott vezetés, csak akkor tud fenntartani egy ilyen szakot, ha van folyamatosan és a jövőre nézve is érdeklődés iránta. A felvehetőkhöz mértén a túljelentkezés legalább háromszoros, és a költségtérítést a jelentkezők bírják fizetni, hiszen az állam a BA képzésből szinte teljesen kivonult. Mindezek tükrében sajnos sok nagy jelentőséggel bíró szakma kiesik az akkreditálható szakok köréből, így marad számukra a szakképzés, felsőfokú szakképzés, mint elérhető oktatási forma.

Balatonfőkajár,
Sport és
Szabadidő
Központ
látványterve,
2013

Balatonfőkajár
Sport és
Szabadidő
Központ
látványterve,
2013

Xántus János Gyakorló Középiskola
könyvtára, 2002

Xántus János Gyakorló Középiskola
tanácssterme, 2005

Xántus János Gyakorló Középiskola
igazgatói irodája, 2008

Xántus János Gyakorló Középiskola
wellness tere, 2007

Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola

1. Diplomázók csoportképe, 2013
2. Környezetkultúra kipakolás, 2013
3. Környezetkultúra kipakolás, 2013
4. Környezetkultúra kipakolás, 2013
5. Diploma vázlatterv-bemutató, 2013

Utószó

A kortárs magyar ötvösművészet szakmatörténetében jeles nap a 2013. szeptember 12-e. Ezen a napon nyílik a IX. Ötvösművészeti Biennále és kerül megrendezésre Az ötvösművészet az építészet társművészete című konferencia. Így a művészeti ág megmutatja azt a két jelentős területet, melyen oly nagy gazdagságban volt, van módja alkotni. A korábbi időszakokban az építészet alkalmazta a fémeket, akár alkalmazott művészetként, de a murália is helyet kapott az arra érdemes építészeti terekben. Napjainkra szinte teljesen megszűnt ez az együttműködés. Az ötvösművészek azért kezdeményezték ezt az összejövotelt, hogy láthatóvá váljon, a kortárs építészet hogyan látja a társművészet helyzetét, s lehetőségét kívánt teremteni egy párbeszéd kialakulására. Ennek formáját a konferencia megrendezésében találták meg, amelynek előadásai a fentebb említett nagy változást kívánják körbejárni. A meghívott előadók – főként építészek, belsőépítészek – a két művészeti ág korábbi kapcsolatára, s ennek tükrében napjaink lehetőségeire világítanak rá. Az építészettörténet kultúrtörténeti szempontból tárgyalja a két művészeti ág kapcsolódási pontjait s azok együttlétezésének fontosságát napjainkban is. Mindezek nemcsak a világi építészet területét érintik. Ezért bemutatásra kerül az egyházi építészet és ötvösség kapcsolata, akár új templomok építése esetében, vagy már létező liturgikus terek tekintetében. A konferencia, remélhetőleg egy együttgondolkodás elindítása, amely mindenkire építőleg hat, s így az alkotómunka javára szolgál.

Köszönet az előadóknak, hogy figyelmüket az ötvösművészek felé fordították, köszönet áldozatos munkájukért. Köszönet a Klebelsberg Kultúrkúria vezetőségének a lehetőségért, hogy a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége Ötvösművészeti Szakosztálya megrendezheti kiállítását és a konferenciát az intézmény tereiben. Köszönetet mondunk a Magyar Művészeti Akadémiának, hogy támogatásával lehetőséget adott a konferencia és a kiadvány megvalósulására.

Budapest, 2013. szeptember 12.

Katona Katalin ötvösművész

*A 2013. szeptember 12-én megrendezett konferenciára
a Magyar Művészeti Akadémia,
a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége Ötvös Szakosztálya
és a Klebelsberg Kultúrkúria közös rendezvényeként
a Klebelsberg Kultúrkúriában került sor.*

Kiadja a Magyar Művészeti Akadémia, 2013-ban.

www.mma.hu

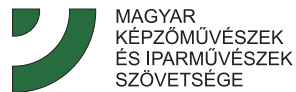
Felelős kiadó: Fekete György elnök

Felelős szerkesztő: Katona Katalin ötvösművész

Grafikai előkészítés, tördelés: Co-Libri Bt.

Készült a Co-Libri Reklámgrafika Bt. Nyomdában

ISBN 978-963-89685-3-1

KLEBELSBERG KULTÚRKÚRIA
1028 Budapest, Templom u 2-10.
Telefon: +36 1 292-0860
www.facebook.com/kulturkuria • www.kulturkuria.hu

